हरिनास गाउँपालिकाको

शिक्षा क्षेत्र योजना

(२०८१/०८२-२०८५/०८६)

हरिनास कार्यपालिकाको कार्यालय

हरिनास गाउँपालिका

चित्रेभञ्ज्याङ्ग

गण्डकी प्रदेश, नेपाल

विषयसूची

अध्यक्षको भनाइ vii

उपाध्यक्षको भनाइ viii

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको भनाइ ix

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको भनाइ x

विषय प्रवेश xii

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता xii

स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य xiii

शिक्षा योजना निर्माणका आधार xiii

शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया xiv

योजनाको लेखाजोखा xv

योजना दस्तावेजको स्वरूप xv

परिच्छेद एक :परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ परिचय
१.३ भौगोलित अवस्थितिः २
१.४ पालिकाको जनसांख्यिक संरचना, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था ३
    १.४.१ पालिकाको जनसांख्यिक संरचना ३
    १.४.२ पालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था ४
१.५ पालिकाको शैक्षिक अवस्था ४
    १.५.१ विद्यालयगत विवरण ५
    १.५.२ विद्यार्थी विवरण ५
    १.५.३ शिक्षक विवरण ६
    १.५.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण ७
१.६ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था ७
१.७ पालिकाको शैक्षिक समस्या, चुनौती र अवसरहरू १७
    १.७.१ शिक्षा क्षेत्रका मुख्य समस्याहरू १७
    १.७.२ शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू १७
    १.७.३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू १८
    १.७.४ शिक्षा योजनाले समेट्ने पक्षहरू १८

१.८ योजना निर्माण प्रकृया १९
परिच्छेद दुईः दुरदृष्टि, उद्देश्य, रणनिति, उपलब्धि र लक्ष्य.. २०
२.१ परिचय
२.२. दुरदृष्टि २०
२.३ ध्येय
२.४ उद्देश्य
२.५ रणनीतिहरू २१
२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि २२
२.७ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य २३
परिच्छेद तीनः शिक्षाका मूख्य उपक्षेत्र.. २८
३. पृष्ठभुमि
३.१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा २८
३.१.१ परिचय २८
३.१.२ वर्तमान अवस्था २९
३.१.३ उद्देश्य ३०
३.१.४ रणनीतिहरू ३०
३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ३१
३.२ आधारभूत शिक्षा ३३
३.२.१ परिचय ३३
३.२.२ वर्तमान अवस्था ३४
३.२.३ उद्देश्य ३६
३.२.४ रणनीतिहरू ३६
३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ३७
३.३ माध्यमिक शिक्षा ४०
३.३.१ परिचय ४०
३.३.२ वर्तमान अवस्था ४१
३.३.३ उद्देश्य ४२
३.३.४ रणनितिहरू ४२
३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ४३
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम ४८
३.४.१ परिचय ४८
३.४.२ वर्तमान अवस्था ४८
३.४.३ उद्देश्य ४९

३.४.४ रणनीति ४९
३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ४९
३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ ५१
३.५.१ परिचय ५१
३.५.२ वर्तमान अवस्था ५१
३.५.३ उद्देश्य ५१
३.५.४ रणनीति ५२
३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ५२
परिच्छेद चारः अन्तरसम्बिन्धत विषय तथा क्षेत्रहरू ५५
४.१ पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन ५५
४.१.१ परिचय ५५
४.१.२ वर्तमान अवस्था ५५
४.१.३ उद्देश्य ५७
४.१.४ रणनीतिहरू ५७
४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ५८
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ६१
४.२.१ परिचय ६१
४.२.२ वर्तमान अवस्था ६१
४.२.३ उद्देश्यहरू ६२
४.२.४ रणनीतिहरू ६२
४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ६३
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण ६७
४.३.१ परिचय ६७
४.३.२ वर्तमान अवस्था ६८
४.३.३ उद्देश्य ६९
४.३.४ रणनीति ६९
४.३.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ७०
४.४ विद्यालयमा दिवाखाजा ,स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ कार्यक्रम ७४
४.४.१ परिचय ७४
४.४.२ वर्तमान अवस्था ७४
४.४.३ उद्देश्य ७४
४.४.४ रणनीति ७५
४.४.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ७५
४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता ८१

४.५.१ परिचय ८१
४.५.२ वर्तमान अवस्था ८१
४.५.३ उद्देश्य ८२
४.५.४ रणनीति ८२
४.५.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ८३
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास ८६
४.६.१ परिचय ८६
४.६.२ वर्तमान अवस्था ८६
४.६.३ उद्देश्य ८७
४.६.४ रणनीति ८७
४.६.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ८८
४.७ शिक्षामा सूचना प्रविधि ९२
४.७.१ परिचय ९२
४.७.२ वर्तमान अवस्था ९२
४.७.३ उद्देश्य ९३
४.७.४ रणनीति ९३
४.७.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य ९४
परिच्छेद पाँचः सुशासन तथा व्यवस्थापन ९७
५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास ९७
५.१.१ परिचय ९७
५.१.२ वर्तमान अवस्था ९८
५.१.३ उद्देश्य ९९
५.१.४ रणनीति ९९
५.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य १००
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध १०४
५.२.१ परिचय १०४
५.२.२ वर्तमान अवस्था १०४
५.२.३ उद्देश्य १०५
५.२.४ रणनीति १०५
५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा १०५
परिच्छेद छः लगानी र स्रोत व्यवस्थापन १०७
६.१ परिचय
६.२ वर्तमान अवस्था १०८

६.३ उद्देश्य
६.४ रणनीति १०९
६.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य १०९
६.६ योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया ११५
६.७ योजना कार्यान्वयनका लागि वर्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन ११७
परिच्छेद सातः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ११९
७.१ परिचय
७.२ वर्तमान अवस्था ११९
७.३ उद्देश्य
७.४ रणनीति १२१
७.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा १२१
७.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य १२२
अनुसुचीहरु
१.पालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरुको विवरण २०८१ १२४
पालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरुको विवरण २०८१ १२५
पालिका भित्रका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक विवरण २०८१ १३०
शिक्षा शाखाको जनशक्ति विबरण १३४
सन्दर्भ सामग्रीहरू १३५

अध्यक्षको भनाइ

हरिनास गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासलाई दीर्घकालीन रूपमा सुदृढ बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको शिक्षा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन हाम्रो प्राथमिकताको केन्द्रमा रहेको छ। गुणस्तरीय, समावेशी र प्रविधिमैत्री शिक्षाको सुनिश्चितता आजको आवश्यकता हो, र यसतर्फ हामी प्रतिबद्ध छौं।

हामीले स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास, शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय भौतिक पूर्वाधार सुधार, डिजिटल शिक्षाको प्रवर्द्धन तथा बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्न विशेष ध्यान दिएका छौं। साथै, अभिभावक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागितामा शिक्षा प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाउने हाम्रो लक्ष्य हो।

शिक्षा योजना केवल कागजमा सीमित नहोस्, व्यवहारमा सफल रूपमा कार्यान्वयन होस् भन्ने हाम्रो चाहना हो। त्यसका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन, नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई समेत सुदृढ बनाइनेछ।

अन्ततः, "सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा" भन्ने लक्ष्य हासिल गर्न हरिनास गाउँपालिका निरन्तर अग्रसर रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।

....

खिम नारायण मानन्धर
अध्यक्ष

उपाध्यक्षको भनाइ

हरिनास गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक सुधार र विकासका लागि शिक्षा योजना निर्माण तथा यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन अत्यन्त महत्वपूर्ण विषय हो। यस गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको हैसियतले गुणस्तरीय, समावेशी र पहुँचयोग्य शिक्षाको सुनिश्चितता हाम्रो प्रमुख प्राथमिकता रहेको स्पष्ट पार्न चाहन्छु।

हामीले शिक्षा क्षेत्रलाई समयसापेक्ष र व्यवहारमुखी बनाउन स्थानीय आवश्यकता अनुसारको पाठ्यक्रम विकास, शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि, बालमैत्री तथा सुरक्षित विद्यालय वातावरण निर्माण, र सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई विशेष प्राथमिकतामा राखेका छौं।

शिक्षा योजना सफल बनाउन पालिका, विद्यालय, अभिभावक, शिक्षक तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको सहकार्य अपरिहार्य छ। त्यसैले, सबै पक्षको सक्रिय सहभागिता र उत्तरदायित्वबोधका साथ योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ।

साथै, नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा आवश्यक सुधारका माध्यमबाट शिक्षा प्रणालीलाई अझ सुदृढ र परिणाममुखी बनाइनेछ।

अन्त्यमा, "गुणस्तरीय शिक्षा, समृद्ध हरिनास" भन्ने मूल उद्देश्य हासिल गर्न हामी सबै मिलेर अघि बढ्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।

....

इन्द्र कुमारी थापा राना
उपाध्यक्ष

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको भनाइ

हरिनास गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधार, व्यवस्थापन र दिगो विकासका लागि तयार गरिएको शिक्षा योजना हाम्रो मार्गनिर्देशक दस्तावेजको रूपमा रहेको छ। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको हैसियतले यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत गुणस्तरीय, समावेशी र परिणाममुखी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न प्रशासनिक संयन्त्र पूर्ण रूपमा प्रतिबद्ध रहेको जानकारी गराउन चाहन्छु।

यस योजनाले स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकतालाई आत्मसात गर्दै विद्यालय व्यवस्थापन सुदृढीकरण, शिक्षकहरूको क्षमता विकास, प्रविधिमैत्री शिक्षण प्रणालीको प्रवर्द्धन तथा शैक्षिक पहुँच विस्तारमा विशेष जोड दिएको छ। साथै, सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी र प्रभावकारी बनाउँदै शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका चुनौतीहरूको समाधान गर्न प्रशासनिक तवरबाट आवश्यक सहजीकरण गरिनेछ।

शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन, समयमै कार्यक्रम सञ्चालन, नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई सुदृढ बनाइनेछ। यसका लागि सम्बन्धित शाखा, विद्यालय तथा सरोकारवालाहरूबीच समन्वय र सहकार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ।

अन्ततः, "गुणस्तरीय शिक्षा, दिगो विकासको आधार" भन्ने मान्यताका साथ हरिनास गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रलाई थप सुदृढ, व्यवस्थित र उपलब्धिमूलक बनाउन प्रशासन सदैव सक्रिय रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।

_.......................

राम प्रसाद शर्मा
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको भनाइ

हरिनास गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत स्थानीय तहमा गुणस्तरीय, समावेशी तथा पहुँचयोग्य शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने हाम्रो प्रमुख लक्ष्य रहेको छ। शिक्षा अधिकृतको हैसियतले यस योजनालाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्दै शैक्षिक सुधारका कार्यक्रमहरूलाई परिणाममुखी बनाउनेतर्फ हामी निरन्तर क्रियाशील रहनेछौं।

यस योजना अन्तर्गत विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि, शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकास, विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि सुधार, बालमैत्री तथा सुरक्षित सिकाइ वातावरण निर्माण, र सूचना प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमा विशेष जोड दिइएको छ। साथै, स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तथा निरन्तर मूल्यांकन प्रणालीलाई समेत सुदृढ बनाइनेछ।

शिक्षा योजना सफल बनाउन विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा अन्य सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता अपरिहार्य छ। त्यसैले, सबै पक्षबीच सहकार्य, समन्वय र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्दै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ।

साथै, नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिपुष्टि प्रणालीमार्फत आवश्यक सुधार गर्दै शिक्षा क्षेत्रलाई थप प्रभावकारी र उपलब्धिमूलक बनाइनेछ।

अन्ततः, “गुणस्तरीय शिक्षा सबैका लागि” भन्ने लक्ष्य हासिल गर्न हरिनास गाउँपालिकाको शिक्षा शाखा सदैव प्रतिबद्ध रहनेछ।

....

राजिव सुवर्णकार

शिक्षा अधिकृत

लेखन तथा तयारी समुह

श्री राम प्रसाद शर्मा
श्री राजिव सुवर्णकार
श्री नोल बहादुर थापा
श्री भवानी थापा
श्री लक्ष्मी कार्की

प्रकाशक : हरिनास गाउँपालिका
प्रकाशन प्रति :
सर्वाधिकार : ©हरिनास गाउँपालिका
मुद्रण :
प्रमाणित मिति :
प्रकाशन मिति :

विषय प्रवेश

शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवम् शिक्षामा पँहुच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्नका लागि शिक्षा योजनाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना** कार्यान्वयनमा रहेको छ । त्यसै गरी प्रदेश स्तरमा पनि शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण भई कार्यन्वयनमा छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ जारी भए पश्चात् आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका कार्यक्रम स्थानीय तह मार्फत कार्यान्वयन भइरहेका छन् । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि ७५३ ओटै स्थानीय तहले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तह स्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । विभिन्न स्थानीय तहले शिक्षा योजना तयार गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको सन्दर्भमा स्थानीय तह शिक्षा योजना निर्माणका लागि यो ५ वर्षे योजना तयार गरिएको छ ।

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य सोह्रौं पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्वन्धी ऐन कानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नेपालको संविधान अनूसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ (११,ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ ओटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिक लगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० वर्षे **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan)** स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।यसैको आधारमा प्रदेश स्तरमा पनि आवधिक शिक्षा योजना निर्माण भएका छन् । यसै परिवेशमा सबै

स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यन्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण तथा विकासमा सहजीकरण गर्न यो मार्गदर्शन तयार गरिएको हो ।

स्थानीय तहमा योजना निर्माणको औचित्य

- तीनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय (Vertical) र क्षितिजीय (Horizontal) सहसम्बन्ध स्थापित गर्न,
- सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न,
- कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न,
- साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन,
- शिक्षा सम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन,

शिक्षा योजना निर्माणका आधार

स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्न लिखित दस्तावेजलाई मूल आधार बनाउनु पर्छ। यसका अतिरिक्त अन्य सान्दर्भिक सामग्री प्रयोग गरी योजना निर्माण गर्नुपर्छ ।

क) नेपालको संविधान
ख) सोह्रौं आवधिक योजना
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४
घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन,२०७७
ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन,२०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना
छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति ,२०७६,शिक्षाको सोचपत्र ,२०७९
ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति
झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा
ञ) स्थानीय तथा प्रदेशको तहको आवधिक योजना
ट) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना
ठ) स्थानीय तहको मध्यमकालिन खर्च संरचना
ड) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन,२०७८
ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले अन्य क्षेत्रमा निर्माण गरेका योजना (कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, आदि) तथा विद्यालयले बनाएका विद्यालय सुधार योजना र नमुना विद्यालय विकास योजना जस्ता विभिन्न योजनालाई कार्यान्वयन सहजीकरण गर्ने अभिप्रायले योजनाले परिलक्षित गरेका मुख्य मुख्य कार्यक्रमलाई आधार मानि विभिन्न योजनाबिचको अन्तर्सम्बन्ध कायम हुने गरी योजना तर्जुमा हुनुपर्छ। यसका लागि स्थानीय तहअन्तर्गतका विभिन्न विभाग/शाखाहरूसँग पनि समन्वय गर्नुपर्छ।शिक्षा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहले बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री र अपाङ्गमैत्री, विभिन्न प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनप्रति उत्थानशील, सफा तथा स्वच्छ भौतिक पूर्वाधार र हरित विद्यालय निर्माण गरी अनुकूल सिकाइ वातावरणको प्रबन्ध तथा त्यसको सबलीकरण गर्नुपर्ने छ ।

शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

स्थानीय तह शिक्षा योजनाको निर्माणमा पनि स्थानीय तहले सहभागितामूलक प्रक्रिया नै अवलम्बन गर्नुपर्छ र सोका लागि देहायका विषयलाई ध्यान दिनुपर्छ । योजनाको यस भागमा शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा अवलम्बन गरिएका प्रक्रिया देहाय अनुसार रहेका छन ।

क) गाउँ/नगर सभा र गाउँ/नगर कार्यपालिका स्तरीय स्थानीय तहको बैठक

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण

घ) गाउँ टोल तथा वडास्तरमा विभिन्न/सरोकारवाला) वडाध्यक्ष, विद्यालयका प्रधानाध्यापक र शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, अपाङ्गता भएका व्यक्तिसँग सम्बन्धित सङ्घसस्था लगायत विभिन्न सरकारीगैर/सरकारी सङ्घसंस्था आदि सँग भेला (छलफल गरी सुझाव सङ्कलन

ङ) स्थानीय तह तथा विद्यालय स्तरीय छलफल

च) योजनाको मस्यौदा तयारी

छ) मस्यौदा माथि सरोकारवालाको सुझाव सङ्कलन तथा पृष्ठपोषण

ज) योजनाको अन्तिमीकरण

झ) बाह्य विज्ञद्वारा योजनाको लेखाजोखा र सुझाव समायोजन

ञ) स्थानीय कार्यपालिकाबाट योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयन

योजनाको लेखाजोखा

स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण गरिसकेपछि सो योजना विश्वसनियनवस्तुनिष्ट , दिगो लगानीयोग्य छ कि छैन भन्नका लागि योजनाको विविध पक्ष समेटेर लेखाजोखा गरिनुपर्छ जुन , योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व गरिने महत्त्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अङ्ग हो । निर्माण भएको योजनाको लेखालोखा कार्यलाई समबन्धित स्थानीय तहले आन्तरिक र बाहिरकविभिन्न विषय क्षेत्रका विज्ञहरूको समिति निर्माण गरी तोकिएका आधारमा योजनाको लेखाजोखा गरिएको छ ।

योजना दस्तावेजको स्वरूप

स्थानीय तहले यस योजनाको स्वरूपलाई अनुसूची बमोजिमको ढाँचामा आधारित भई तयार गरिएको छ । अनुसूचीमा योजनासँग सम्बन्बिधत प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद एक :परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान,२०७२ ले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार रहने व्यवस्था गरेको छ। यस संविधानले शिक्षासम्बन्धी केही हक तथा प्राथमिकताहरू स्थापित गरेको छ। संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभूत तहसम्मको अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभूत गरेको छ।यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन ,२०७५ तथा यससम्बन्धी नियमावली, २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ भने बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०७५ ले पनि शिक्षा लगायत बालबालिकासम्बन्धी हकहरूलाई प्रत्याभूत गरेको छ। नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति ,२०७६ ले पनि संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारले सम्पादन गर्ने गरी २३ वटा अधिकारहरू प्रदान गरेको छ।

सोह्रौं पञ्चवर्षीय योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) ले स्वस्थ, शिक्षित र सीपयुक्त मानव पुँजी निर्माण गर्ने लक्ष्य राखेको छ। सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र सङ्घले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास का १७ वटा लक्ष्यमा नेपालले पनि सहमति जनाएको छ भने यसअन्तर्गतको चौथो लक्ष्यले सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजिवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने" उद्देश्यसँग सम्बन्धित सातवटा लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ भने लक्ष्य प्राप्तिका लागि थप तीनवटा माध्यम वा तरिका पनि उल्लेख गरेको छ।

साथै गाउँपालिकाको आवधिक योजना २०७९/८० देखि २०८३/०८४ सम्मले शिक्षा विकासका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरेको छ । उक्त लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको विस्तृत योजना तयार गर्न आवश्यक देखिएको छ ।

विभिन्न समयमा देखा पर्ने प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा आपत् विपतबाट उत्पन्न हुने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न सक्षम उत्थानशील शिक्षा पद्धतिको विकासको आवश्यकतालाई कोभिड-१९ जस्तो महामारीबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लामो अवरोध तथा गतिहीनताले पनि थप पुष्टि गरेको छ भने यसको प्रभावबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको नोक्सानी घटाई गतिशीलता प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि रहेको छ।

योजना भविष्यमा गरिने कामहरु भएकोले तथ्यमा आधारित रहेर गरिने क्रियाकलापहरु र त्यसमा लाग्ने खर्चको अनुमान गरिएको हुन्छ ।प्रारम्भिक बाल विकास देखि माध्यमिक तह सम्मको विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गरी विद्यालय उमेर समुहका वालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच पुर्याई गुणस्तरीय सिकाई उपलब्धी गराउनु ,जनजीविकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने

रोजगारमूलक,व्यावसायिक, प्रविधियुक्त र सिपमुलक शिक्षा प्रदान गर्नु,अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सबै नागरिकहररुलाई जिवन पर्यन्त सिक्ने वातावरण सिर्जना गरी शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु हरिनास गाउँपालिकाको मुख्य भूमिका रहन गएको छ ।विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाई सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकहरुको आकर्षण बढाउनुका साथै शिक्षामा लगानी गर्ने वातावरण सिर्जना गर्नुपर्ने अवस्था आएको छ ।त्यसैले स्थानीय सरकारको हैसियतले विद्यालय शिक्षा सर्वसुलभ,गुणस्तरीय,अनिवार्य एवम् निशुल्क बनाई आशातीत उपलब्धी गरेर यस गाउँपालिकालाई शैक्षिक गन्तव्यको थलोको रुपमा विकास गर्ने ध्येयले यो पाँच वर्षे गाउँशिक्षा सुधार योजना तयार गरिएको छ ।

१.२ परिचय

हरिनास गाउँपालिका नेपालको गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत स्याङ्जा जिल्लामा अवस्थित छ । साविकका गाविसहरु मग्याम चिसापानी,चित्रेभञ्ज्याङ्ग,चिन्नेबास (७,८,९),क्याक्मी र किचनास (६,८,९) गा.वि.स. गाभेर नेपाल सरकार मन्त्री परिषद्को मिति २०७३/११/२६ गतेको निर्णयानुसार हरिनास गाउँपालिकाको निर्माण भएको हो। प्रदेशको राजधानी पोखरा देखि २ घण्टा ३० मिनेटको दुरीमा रहेको छ ।यसै गरी गण्डकी प्रदेशको राजधानी पोखरा देखि केन्द्रीय राजधानी जोड्ने पृथ्वी राजमार्ग पोखरा काठमाण्डौं खण्डको तनहूँ जिल्लाको खैरेनीटारबाट करिव २४ कि.मी.को दुरीमा हरिनास गाउँपालिका रहेको छ ।

१.३ भौगोलित अवस्थितिः

यस गाउँपालिका विश्व मानचित्रमा भौगोलिक अवस्थिती ८३°४९ १९" पूर्वी देशान्तर २८°१० ४९" उत्तरी अक्षांश फैलिएको छ । यो गाउँपालिकालाई ७ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ भने यसको केन्द्र साविक चित्रेभन्ज्याङ गा.वि.स.(हालको वडा नं. ४) मा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा भिमाद नगरपालिका, पश्चिममा विरुवा गाउँपालिका र चापाकोट नगरपालिका, उत्तरमा शुक्लागण्डकी नगरपालिका तथा दक्षिणमा चापाकोट नगरपालिका र भिमाद नगरपालिकाका सीमाना रहेका छन् । यो गाउँपालिकालाई ७ वडामा विभाजन गरिएको छ भने यसको केन्द्र साविक चित्रेभन्ज्याङ गा.वि.स. (हालको वडा न ४) मा रहेको छ । हरिनास गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल ८७.४८ वर्ग कि.मि. रहेको छ । यस गाउँपालिकाको करिव ६२.३१ प्रतिशत भु-भाग खेतियोग्य जमिनले ओगटेको छ । त्यस्तै गरी करिब २२.०६ प्रतिशत भु भाग जंगलले ओगटेको छ भने करिब ७.७४ प्रतिशत भु भाग घाँसेमैदानले ओगटेका छन् ।

हरिनास जङ्गलको नामबाट यस गाउँपालिकाको नाम हरिनास गाउँपालिका रहन गएको बताइन्छ ।पालिकाको नक्शा देहाय अनुसारको रहेको छ ।

पालिकाको नक्शा:

१.४ पालिकाको जनसांख्यिक संरचना, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

१.४.१ पालिकाको जनसांख्यिक संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस पालिकाको कूल जनसंख्या १३१९१ रहेको छ । उक्त जनसंख्या मध्ये महिलाको संख्या ७१७६ रहेको छ भने पुरूषको जनसंख्या ६०१५ रहेको छ । कूल जनसंख्यामा दलित जनसंख्या ११.८९ प्रतिशत, जनजातिको जनसंख्या ६६.०९ रहेको छ भने अपाङ्गता भएका व्यक्तिको जनसंख्या ३.८६ प्रतिशत रहेको छ । कूल जनसंख्यामा ५ देखि १६ वर्षको जनसंख्याको प्रतिशत १९.२७ रहेको छ ।उक्त जनगणना अनुसार यस पालिकाको जनसंख्या वृद्धिदर प्रतिशत -२.४ रहेको छ । वडागत रूपमा पालिकाको संरचना देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिकाः वडागत जनसंख्या विवरण

क्र. स.	वडा	जनसङ्ख्या			कैफियत
		महिला	पुरूष	जम्मा	
१.	वडा नं १	८९८	४७७	१६३७	
२.	वडा नं २	८६२	६७३	१५३५	
३.	वडा नं ३	९१७	८०५	१७२२	
४.	वडा नं ४	१३९४	११२३	२५१७	
५.	वडा नं ५	७३१	६६५	१३९६	
६.	वडा नं ६	११९८	९८५	२१८४	
७.	वडा नं ७	११७३	१०२७	२२००	
जम्मा जनसङ्ख्या :		७१७३	६०१८	१३१९१	

स्रोत : IEMIS २०८१

माथिको तालिका अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या मध्ये मुख्य जातिको रूपमा मगर जाति रहेको छ भने नेवार ,ब्राहम्ण ,विश्वकर्मा,क्षेत्री,गुरुङ,घर्ती,मिजार,परियार र ठकुरी जातिको जनसंख्या अधिकरूपमा रहेको छ ।बसाइ सराइको दृष्टिकोणबाट यस पालिकाबाट बसाइ सरी अन्यत्र जाने

जनसंख्याको दर विगत केही वर्षदेखि बढ्दो क्रममा भएको पाइन्छ ।

१.४.२ पालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

यस गाउँपालिका पहाडी क्षेत्र भएता पनि मिश्रित जाति, जनजातिहरूको बसोबास रहेको छ। यहाँको जातिगत बसोबासको स्थिति हेर्दा सबैभन्दा मगरहरुको **जनसंख्या** धेरै भएता पनि यहाँ नेवार ,ब्राहम्ण ,विश्वकर्मा,क्षेत्री,गुरुङ,घर्ती,मिजार,परियार र ठकुरी जातिको जनसंख्या अधिकरूपमा रहेको छ । धेरै जसो हिन्दु धर्मालम्वी भएको यस पालिकामा बौद्ध,इस्लाम, क्रिश्चियन, प्रकृति र बन धर्मालम्बीहरु समेत रहेका छन् ।

हरिनास गाउँपालिकामा विभिन्न जातजातिका मानिसहरूको मिश्रित बसोबास रहेको छ । तसर्थ उनिहरुको आ-आफ्नै प्रकारका सांस्कृतिक पहिचान रहेका छन्। यहाँ विभिन्न भाषा बोल्ने मानिसहरू रहेका छन्। भेषभूषाको रूपमा मगर, नेवार लगायतका जनजातिहरू आफ्नो जात अनुसारको पोशाक लगाउँछन् भने ब्राह्मण क्षेत्री लगायत प्रायः जातिहरू सर्ट, पेन्ट, कोट, सारी, चोलो, ब्लाउज, कुर्ता, सलवार आदि नै लगाउँछन्। चाडपर्वको रूपमा आ-आफ्ना मौलिक चाड पर्वको साथै दशै, तिहार, बुद्ध पूर्णिमा, फागु पूर्णिमा, चैते दशै, हरिबोधनी एकादशी, पुसे पन्ध्र र नयाँ वर्ष आदि मनाउँदछन् ।

मुलत : यस गाउँपालिकाको मुख्य पेशा कृषि पेशा भएकाले हरिनास गाउँपालिकाको आवश्यकता , कृषि क्षेत्रमा आत्मनिर्भताको नारा सहित कृषिलाई प्राथमिकता दिएको छ। एक घर एक वहु पोषणयुक्त करेसावारी कार्यक्रम गर्ने निति अवलम्वन, गाउँपालिकाका बहुसंख्यक घरधुरी जीवनयापनको लागि कृषिमा निर्भर छन्। यस गाउँपालिकामा धेरै थरीका अन्नबाली जस्तै धान, मकै, गहुँ, सुन्तला, कोदो, अदुवा, केराउ, बेसार, कुरिलो, आलु यहाँका मुख्य उत्पादन र सम्भावना हुन्। गाउँपालिकाको केही क्षेत्रमा खेतीपातीको लागि सिंचाइको उपलब्धता रहेको छ । यहाँको मुख्य सिंचाइको स्रोत भनेको कुलो हो। यहाँका सबै जसो वडामा केहि संख्यामा व्यवसायिक रुपमा पशुपालन गरेको भन्दा पनि निर्भाहमुखी पाइन्छ । मुख्य रुपमा कुखुरापालन (पोल्ट्री व्यवसाय) अगाडि रहको छ। त्यसका साथै यस गाउँपालिकामा बाख्रा, बंगुर, गाई, भैंसी, माछा पालन गरेको पाइन्छ। जस अनुसार यहाँ कृषि पशुपालनमा ८६.५५, ज्याला मजदुरी २.१५ , जागिर ८.३५,उद्योग धन्दा ०.१ ५ तथा ब्यापार २.९५ छन्। वैदेशिक रोजगारमा जाने, सरकारी र प्राइभेट नोकरीका साथै ज्याला मजदुरी गर्ने यहाँको पेसा हो । यस गाउँपालिकाका सवै वडाहरुमा साना ठूला बजार केन्द्रहरु रहेका छन् । स्थानीय आर्थिक विकासका लागि मुल प्रवाहमा नपरेकाहरुलाई समेटिने गरी भेषभुषा, भाँडावर्तन तथा पूर्वाधारका कार्यक्रमहरु संचालन भएका छन् ।

यस गाउँपालिकाको जनसंख्या मध्ये मुख्य जातिको रूपमा मगर जाति रहेको छ भने नेवार ,ब्राहम्ण ,विश्वकर्मा,क्षेत्री,गुरुङ,घर्ती,मिजार,परियार र ठकुरी जातिको जनसंख्या अधिकरूपमा रहेको भएता पनि मगर, नेवार,गुरुङ,भाषा मातृभाषाको रुपमा प्रयोग हुने गरेको र नेपाली भाषालाई अधिकाश जनताले बोलिचालिको भाषामा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ ।

१.५ पालिकाको शैक्षिक अवस्था

यस गाउँपालिका शैक्षिक दृष्टिले अगाडि नै छ। करिव ७८.३ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर रहेका छन्

। जसमा पुरुष साक्षर ८७.५ प्रतिशत र महिला साक्षर ७०.७ प्रतिशत रहेको छ। विभिन्न क्षेत्रहरूमा प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन्। यी शैक्षिक संस्था सरकारी, सामुदायिक विद्यालय तथा निजी किसिमका रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा पूर्व प्राथमिक कक्षा देखि उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । साधारण माध्यमिक विद्यालय देखि प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् ।यस गाउँपालिकामा सामुदायिक तथा संस्थागत गरी शैक्षिक संस्थाहरु जम्मा ३५ वटा छन्।

१.५.१ विद्यालयगत विवरण

यस पालिकामा जम्मा ३५ विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । उक्त विद्यालयहरुमध्ये ४ वटा संस्थागत विद्यालय रहेका छन् भने ३१ वटा विद्यालयहरु सामुदायिक विद्यालयको रूपमा सञ्चालनमा रहेका छन् । समग्रमा पालिकाभित्र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरु देहाय अनुसार रहेका छन् ।

तालिकाः वडागत सामुदायिक विद्यालय विवरण विवरण

वडा	प्रारम्भिक बाल विकास	आधारभूत			माध्यामिक		उच्च शिक्षा	कैफियत
	ECD	कक्षा १–३	कक्षा १–५	कक्षा १–८	कक्षा १–१०	कक्षा १–१२		
वडा नं १	४	४	४	२	२	१		
वडा नं २	५	५	४	२	२	१		
वडा नं ३	३	३	१	–	–	–		
वडा नं ४	८	८	७	२	२	१		
वडा नं ५	५	५	३	१	१	१		
वडा नं ६	५	५	३	२	१	–		
वडा नं ७	५	५	४	३	१	–		
जम्मा	**३५**	**३५**	**२६**	**१२**	**९**	**४**		

स्रोत : EMIS २०८१

उक्त विद्यालयहरु मध्ये ३१ वटा सामुदायिक विद्यालय र ४ वटा संस्थागत विद्यालयहरु रुहेका छन् । एक पालिका एक प्राविधिक विद्यालय अन्तर्गत यस गाउँपालिकामा एउटा बाली बिज्ञान विषय पढाई हुने विद्यालय सञ्चालनमा रहेको छ ।

१.५.२ विद्यार्थी विवरण

यस पालिका अन्तर्गतका विद्यालयमा जम्मा १५२९ जना विद्यार्थीहरु अध्ययनरत रहेका छन् । उक्त विद्यार्थी मध्ये तहगत आधारभूत तह १-८ १५२० माध्यमिक तह ९-१२ ६०१ ,छात्रा ११९७ छात्र १२२७ जातजाति रुपमा दलित छात्रा २४८ छात्र २५१ जनजाति छात्रा ६८२ जनजाति छात्र ७८४ अनुसारको विद्यार्थी विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिकाः विद्यार्थी विवरण

कक्षा/तह	जम्मा विद्यार्थी			दलित			जनजाति		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
पूर्व प्राथमिक	१४८	१५८	३०६	३६	२७	६३	७७	१०१	१७८
कक्षा १-३	२९९	३१७	६१६	६९	७२	१४१	१६९	१९७	३६६
कक्षा ४-५	१७५	२०७	३८२	३८	५१	८९	११२	१२६	२३८
कक्षा ६-८	२७९	२४३	५२२	६५	४९	११४	१७७	१५३	३३०
आधारभूत तह १-८	७५३	७६४	१५२०	१७२	१७२	३४४	३९५	४७६	९३४
कक्षा ९-१०	१७६	१८५	३६१	२०	३४	५४	१३३	१२४	२५७
कक्षा ११-१२	१२०	१२०	२४०	२०	१८	३८	७७	८३	१६०
माध्यमिक तह ९-१२	२९६	३०५	६०१	४०	५२	९२	२१०	२०७	४१७
जम्मा	११९७	१२२७	२४२७	२४८	२५१	४९९	६८२	७८४	१५२९

स्रोत : IEMIS २०८१

माथिको तालिका अनुसार पालिका अन्तर्गत अध्ययनरत विद्यार्थीहरुमध्ये दलित विद्यार्थीको संख्या २०.५६ प्रतिशत रहेको, जनजाति विद्यार्थीको ६३.२७ प्रतिशत रहेको छ । यस पालिकामा अध्ययनरत अधिकांश विद्यार्थीहरु पिछडिएको समूदायबाट रहेका छन् ।

१.५.३ शिक्षक विवरण

यस पालिकामा स्वीकृत दरवन्दी, राहत अनुदान कोटा तथा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा शिक्षक कोटाको व्यवस्था रहेको छ । यी शिक्षक पदका लागि संघीय सरकारबाट बजेट उपलब्ध हुने गरेको छ । यसका अतिरिक्त पालिकाले आफ्नै स्रोतबाट आधारभूत तहमा र माध्यमिक तहमा गरी ८ जना थप शिक्षकको व्यवस्था गरिएको छ । हाल पालिकामा आधारभूत तह कक्षा १-५ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:१४.४८ रहेको, कक्षा ६-८ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:७.३१ रहेको र कक्षा ९-१० मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:९.५६ रहेको छ । हालसम्म आधारभूत तह कक्षा ६-८ र माध्यमिक तह कक्षा ९-१० तथा कक्षा ११-१२ मा सबै विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार विषयगत शिक्षक व्यवस्था हुन सकेको छैन । यस पालिकामा देहाय अनुसारको शिक्षक संख्या रहेको छ ।

१.५.४ तहगत शिक्षक दरबन्दी विवरण

क्र.सं.	तह	अस्थायी/करार दरवन्दी	स्थायी दरवन्दी	राहत अनुदान	स्थानीय तहबाट थप	कुल जम्मा
१.	बालविकास केन्द्र	३२	०	०	०	३२
२.	आधारभूत कक्षा १-५	३	४३	५	०	५१
३.	आधारभूत कक्षा ६-८	१	१७	३	०	२१
४.	माध्यमिक कक्षा ९-१०	१५	५५	९	०	७९
५	माध्यमिक कक्षा ११-१२	१	३५	१६	०	५२
	जम्मा	५२	१५०	३३	०	२३५

स्रोत : IEMIS २०८१

माथिको तालिका अनुसार यस पालिकामा शिक्षक दरवन्दि संघीय सरकारबाट उपलब्ध रहेका छन् भने स्थानीय तहबाट ८ जना शिक्षक व्यवस्था भएको छ । स्थानीय स्रोतबाट विषय शिक्षक आपूर्ति हुने गरी शिक्षक व्यवस्था गरिएको छ ।

१.६ पालिकाको शैक्षिक सूचक र वर्तमान अवस्था

यस पालिकाका प्रमूख शैक्षिक सूचकहरु देहाय अनुसार रहेका छन् ।

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्नादर* (%)	स्थानीय	३४.७३	५५	७५	९०	राष्ट्रिय जनगणना २०७८ र IEMIS 2081	
		प्रदेश	१०३.८८				गण्डकी प्रदेश शिक्षा क्षेत्रको रणनीतिक योजना २०७९/८०-२०८३/८४	
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५९	९४.०	९९.०	शैक्षिक सुचना २०८१	
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	८१.८३				IEMIS 2080 and 2081	
		प्रदेश	७४.२	८५	९०	९५		
		राष्ट्रिय	६८.६	७३	८५	९५	स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन	
२.	आधारमूत शिक्षा (कक्षा १-८)							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	स्थानीय	६४.३७	७०	८५	९९	Census Report 2078	
		प्रदेश	८०.०९					
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९	१००		
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको	स्थानीय	१५५.३२	१२०	११०	१००	Census Report 2078	

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	कूल प्रवेश दर (%)	प्रदेश	१०३.८८					
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५	१०७	१०५		
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्नादर* (%)	स्थानीय	९३.३१	९४	९८	१००		
		प्रदेश	९६.९					
		राष्ट्रिय	९७.१	९९	९९.५	१००		
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्नादर* (%)	स्थानीय	१०७.१६	१०५	१०३	१००	Census Report 2078	
		प्रदेश	११८.०८					
		राष्ट्रिय	११९.२	११५				
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेश दर* (%)	स्थानीय	८३.३३	८५	९०	१००	iemis 2081	
		प्रदेश	९६.९					
		राष्ट्रिय	९८.३					
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउदर* (%)	स्थानीय	६४.८४	८५	९०	१००	iemis 2081	
		प्रदेश	८८.५					
		राष्ट्रिय	९३.					
२.७	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	६४.८४	७५	८५	१००	iemis 2081	
		प्रदेश	**८८.९**					
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५		
२.८	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-	स्थानीय	८४.९०	९०	९५	१००	iemis 2081 Census Report 2078	

क्र.सं .	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	२० ८३	२० ८५	२० ८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	५)मा भर्ना ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.	१५	१०		
२ .९	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-८) कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क*	स्थानीय	०.९८	०.९ ९	१. ०	१.०	iemis 2081	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०			१.० १		
२.१ ०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्नादर* (%)	स्थानीय	७८.०२	८५	९०	९५	iemis 2081	
		प्रदेश	९६.९४					
		राष्ट्रिय	९३.४	९९. ०		१००		
२.१ १	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्नादर (%)	स्थानीय	१२८.१ ६	१२ ०	११ ०	१० ०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११०.४					
२.१ २	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउदर* (%)	स्थानीय	९७.०४	९८	९९	१० ०	iemis 2081	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७९.३					
२.१ ३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	७७.२७	७८	७८	८०	iemis 2081	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	५४.१					
२.१ ४	आधारभूत तह कक्षा १–८ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक *(%)	स्थानीय	०.९८	०.९ ९	०. ९९	१.०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०				

क्र.सं.	सूचक	तह		आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
					१				
२.१५	कक्षा ३ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल गरेका बालबालिकाको सङ्ख्या*(%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	१००	१००	१००	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		गणित	स्थानीय	१००	१००	१००	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१६	कक्षा ५ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल गरेका बालबालिकाको सङ्ख्या*(%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	५१	५५	६०	६५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५	५२	६०			
		गणित	स्थानीय	४९	५३	६०	६५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०	६०	७०		
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	५०	५५	६०	६५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						

क्र.सं.	सूचक	तह		आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
२.१७	कक्षा ८ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका कक्षा ८ को आधारभूत तह हासिल गरेका बालबालिकाको सङ्ख्या*(%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३	६८	७५	८०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५		
		गणित	स्थानीय	६४	६८	७०	७२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०	६५	७०		
		विज्ञान	स्थानीय	६५	६८	७०	७२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०	६०	७०		
२.१८	विद्यालय बाहिर रहेका बालबिलका*(%)	आधारभूत तह कक्षा १-५	स्थानीय	०	०	०	०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२.९	१.०	०.५	०		
		आधारभूत तह कक्षा १-८	स्थानीय	०	०	०	०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६.६		१.०	०		
३.	**माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)**								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्नादर*(%)	स्थानीय		८३.०१	८५	९०	९५		
		प्रदेश							

क्र.सं.	सूचक		तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
			राष्ट्रिय	४७.६		६५			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्नादर* (%)		स्थानीय	१२०.४६	११५	११०	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७१.४			९९		
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)		स्थानीय	०.९८	०.९९	०.९९	१.०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	०.९					
३.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)		स्थानीय	१६	१८	२०	२५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२०.६	२२	२७	३३		
३.५	माध्यमिक तह कक्षा ९-१२मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा	स्थानीय	प्राविधिक	१५	१६	१७	१८		
		प्रदेश	प्राविधिक						
		राष्ट्रिय	प्राविधिक	१०	१७	३०			

क्र.सं.	सूचक	तह		आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)								
३.६	कक्षा १० का विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि*(अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय	२.४	२.८	३.०	३.२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		गणित	स्थानीय	१.६	२.०	२.४	२.८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		विज्ञान	स्थानीय	१.६	२.०	२.४	२.८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	१.६	२.०	२.४	२.८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
४	**जीवनपर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा**								
४.१	साक्षरता दर (पाँच		स्थानीय	७८	८०	८५	९०		

क.सं.	सूचक		तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	वर्षभन्दा माथि) (%)		प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५८		९५			
४.२	साक्षरता दर (६ वर्षभन्दा माथि) (%)		स्थानीय	९७	९८	९९	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	८२	८९	९५	१००		
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समुह) (%)		स्थानीय	९८	९९	१००	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	९२		९९			
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (पाँच वर्षभन्दा माथि) (%)		स्थानीय	०.९९	०.९९	०.९९	१.०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	०.६५			०.८०		
५	**प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम**								
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रुपले सक्रिय जनशक्ति (%)		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	३१	४०	५०	७५		
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उर्तीर्ण जनशक्ति*(वार्षिक सङ्ख्या)	छात्रा	स्थानीय	८६	८०	७५	७०		
		छात्र							
		छात्रा	प्रदेश						
		छात्र							
		छात्रा	राष्ट्रिय						
		छात्र							
६.	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा १-		**स्थानीय**	६:१	५:१	५:१	४:१		

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	५)मा विद्यार्थी :शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	**प्रदेश**						
		राष्ट्रिय	**२४:१**		**३०:१**	**३०:१**		
६.२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)मा विद्यार्थी :शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	**स्थानीय**	**१३:१**	१०:१	८:१	६:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**३०:१**		३०:१	३०:१		
६.३	आधारभूत तह (कक्षा १-८)मा विद्यार्थी :शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	**स्थानीय**	८:१	७:१	६::	५:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**३३:१**	**३१:१**	३०:१	३०:१		
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)मा विद्यार्थी :शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	**९:१**	**८:१**	**७:१**	**५:१**		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४०:१		३०:१	३०:१		
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२)मा विद्यार्थी :शिक्षक अनुपात (सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	**११:१**	**१०:१**	**९:१**	**८:१**		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		
७	शिक्षामा लगानी							
७.१	कुल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा बिनियोजित बजेट (%)	स्थानीय	१.२०	२	२.५	३		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५	१७	२०		
७.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	स्थानीय	**८३**	**८०**	**७५**	**७०**		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८	२१	२४			
७.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-	स्थानीय	१०९	१००	९८	९५		
		प्रदेश						

क्र.सं.	सूचक	तह	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	का.स. सूचनाको स्रोत
	१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	राष्ट्रिय	११	१५	१७			

१.७ पालिकाको शैक्षिक समस्या, चुनौती र अवसरहरू

१.७.१ शिक्षा क्षेत्रका मुख्य समस्याहरू

विगतदेखि पालिकाको शैक्षिक सुधारका लागि विभिन्न प्रयास हुँदै हुदै पनि सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु, विद्यालय भर्ना भएका विद्यार्थीको निरन्तरता कायम गर्दै अपेक्षा रूपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु,तहगत र विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसकिनु, प्राविधिक धारलाई विद्यालय शिक्षाको मुल धारको रूपमा विकास गर्न नसकिनु, शिक्षा सम्बन्धी अधिकार कार्यान्वयनको लागि प्रयाप्त स्रोतको व्यवस्था हुन नसक्नु, तोकिएको शैक्षिक सत्रमा तह पार गर्नेको सङ्ख्या कम हुनु, पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सार्वजनिक पुस्तकालय प्रणालीको विकास नहुनु, नजिककका विद्यालयहरुलाइ समायोजन गर्न नसक्नु, शिक्षा क्षेत्रका सबै तहमा सुशासनको प्रत्याभूति हुन नसक्नु जस्ता विषयहरू विद्यालय शिक्षाका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

१.७.२ शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू

यस पालिकाको शैक्षिक सुधार तथा विकासका लागि विभिन्न चुनौतीहरु रहेका छन् ।

लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जातजाति/,आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न कठिन , जनसाङ्किकीय प्रवृत्ति) विशेषत जन्म : र बसाँईसराई, बनौट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउन कठिन, स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरवन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्न कठिन, विद्यालयमा थप आर्थिक व्यस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्न कठिन, दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मुल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्न कठिन, विपत्को अवस्थाको व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाई अवसर प्रदान गर्न आपतकालीन स्रोतसाधनको कमी, जनसाङ्ख्यिक समूहहरूको विविधताका कारण आजीवन सिकाइको पहिचानमा विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्न कठिन,

सबै विद्यालयमा तोकिए अनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सङ्कलनमा चुनौती, जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न सिमित जनशक्ति र स्रोतका कारण अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न कठिनाई शिक्षा क्षेत्रको चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

१.७.३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू

विद्यालय शिक्षामा विभिन्न प्रकारका चुनौतीहरूका बावजुद पनि सहयोगी वातावरण बन्न गई केही अवसरहरूको सिर्जना भएको छ। उक्त अवसरलाई विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि सदुपयोग गर्नुपर्छ। संघीय राज्यव्यवस्था संगै पुनर्संरचित शासन व्यवस्थाबाट प्राप्त शिक्षा क्षेत्रमा प्राप्त जिम्मेवारी तथा अधिकारका आधारमा स्थानीय तहले शैक्षिक सुधारका लागि ठुलो अवसर प्राप्त भएको छ । संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरु प्राप्त हुनु, शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु, तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाहरुबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु, सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु, स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु, स्थानीयतहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु ,वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनुलाई शिक्षा क्षेत्रको अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

१.७.४ शिक्षा योजनाले समेट्ने पक्षहरू

क्र.सं.	शिक्षा योजनाले समेटेका पक्ष	विश्लेषण
१.	पहुँच	• **विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक ।**
२.	गुणस्तर	• **विषयगत शिक्षक उपलब्ध भइ गुणस्तर कायम गर्ने ।**
३.	व्यवस्थापन	• **विद्यालयका प्र.अ.हरुलाई विद्यालय व्यवस्थापन**

क्र.सं.	शिक्षा योजनाले समेटेका पक्ष	विश्लेषण
		सम्बन्धि तालिम प्रदान गर्ने ।
४.	क्षमता विकास	• **शिक्षक, अभिभावक तथा विद्यालय व्यवस्थान समितिहरुको क्षमता विकास गर्ने ।**
५	मूल्याङ्कन	• **विद्यालयहरुको कार्य प्रगतिको आधारमा मूल्याङ्कन गरी विद्यालयहरुलाई पुरस्कृत गर्ने ।**
६	सुशासन	• **विद्यालयको सुशासनका निम्ति iemis विद्यालय लेखापरिक्षण तथा सामाजिक परिक्षणको काय गर्ने ।**

१.८ योजना निर्माण प्रकृया

यस शिक्षा योजना निर्माण कार्यका लागि देहाय बमोजिमको प्रकृया अबलम्वन गरी शिक्षा योजना निर्माण कार्य गरिएको छ।

I. गाउँकार्यपालिकाको बैठक शिक्षा योजना निर्माणका लागि छलफल भएको
II. शिक्षा योजना लेखन समिति गठन भएको
III. स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण भएको
IV. विद्यालयका प्रधानाध्यपकहरुसँग छलफल तथा सुझाव संकलन गरिएको
V. योजनाको मस्यौदा तयारी
VI. स्थानीय कार्यपालिकाबाट योजनाको स्वीकृती र कार्यान्वयन

परिच्छेद दुईः दुरदृष्टि, उद्देश्य, रणनिति, उपलब्धि र लक्ष्य

२.१ परिचय

यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि,उद्देश्यहरू ,ध्येय , मुख्य रणनीति तथा नतिजाहरू र योजनाले अवलम्बन गरेको परिवर्तनको सिद्धान्त प्रस्तुत गरिएको छ। दूरदृष्टि ध्येय तथा , उद्देश्यहरू मूलतः नेपालको संविधानले गरेको मार्गदर्शन, नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको विकासको दीर्घकालीन सोचको अनुकूलता र दिगो विकास लक्ष्य तथा पन्ध्रौं योजनाका प्राथमिकतासँगको सामञ्जस्यमा आधारित छन्। परिच्छेद २ मा उल्लेख गरिएको स्थानीय शैक्षिक परिवेशको समीक्षा तथा उठान गरिएका मुख्य चुनौती तथा अवसरहरूले नेपालको विद्यालय शिक्षाको आगामी वर्षको मार्गचित्र पहिचानका लागि आधार तयार गरेका छन्। यसमा मूल रूपमा अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइजस्ता कुराहरू यसमा समेटिएको छ।

२.२. दुरदृष्टि

“निःशुल्क,व्यवसायिक गुणस्तरीय शिक्षा , समृद्ध हरिनास गाउँपालिका हाम्रो इच्छा”

२.३ ध्येय

गुणस्तर सहितको सान्दर्भिक शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको हक सुनिश्चित गर्न सुव्यवस्थित, सक्षम उत्तरदायीत्व प्रतिस्पर्धी सार्वजनिक विद्यालय शिक्षा पद्धतिको विकास गर्ने।

२.४ उद्देश्य

यस पालिकाको शैक्षिक उद्देश्यहरू तपसिल बमोजिम रहेका छन् ।

१. सबै बालबालिकालाई गुणस्तरयुक्त विद्यालय शिक्षामा समतामुलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
२. आधारभूत तथा माध्यमिक तहको शिक्षामा गुणस्तर सुधार गर्नु,
३. अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्नु,
४. सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी आपतकालीन अवस्थामा पनि विद्यार्थीको सिक्न पाउने अवसर निर्माण गर्नु ।

२.५ रणनीतिहरू

१. सबै बालबालिकालाई पहुँचयोग्य शैक्षिक सुविधा तथा समान अवसर प्रदान गर्न औचित्यपूर्ण रूपमा विद्यालयको वितरण सुनिश्चित गर्न विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने।

२. आवश्यकतामा आधारित प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रमका विभिन्न नमुनाहरू जस्तैः घरपरिवारमा आधारित), ससाना समूहमा वा कार्यस्थलमा आधारित, घुम्ती केन्द्र (समेत विकास गर्ने विशेष गरी कठिन भौगोलिक रूपमा दुर्गम क्षेत्र, सङ्कटापन्न तथा सीमान्तकृत समुदायका बालबालिका र अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्ने।

३. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रममा बालबालिकाहरू भर्ना भएको सुनिश्चित गर्न, केन्द्रमा हिंसा दुर्व्यवहारबाट सुरक्षित ,राख्न पर्याप्त प्रबन्ध गर्ने र विपद् तथा आपतकालीन अवस्थामा समेत वैकल्पिक सिकाइ व्यवस्था गरी पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई निरन्तरता दिने।

४. विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकालाई आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा ल्याउन स्थानीय तहले योजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन गरेको सुनिश्चित गर्ने।

५. सबैका लागि निःशुल्क विद्यालय शिक्षा सुनिश्चित गर्न खास गरी विपन्न, सुविधाविहीन, विभिन्न कठिन परिस्थितिमा रहेका, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी हुन सहयोग हुने गरी छात्रवृत्ति प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सुधार ल्याउने।

६. बालबालिकामा रहेको विभिन्न प्रकारका अपाङ्गताको पहिचान गरी आवश्यकता अनुसार आवासीय वा गैरआवासीय सुविधासहितको समावेशी वा विशेष सिकाइको प्रबन्ध गर्ने।

७. राष्ट्रिय योग्यता प्रारूपअनुसार अरीतिक, अनौपचारिक तथा औपचारिक शिक्षाबिच समकक्षताका लागि कानुनी प्रबन्ध गरी मापदण्ड विकास गर्ने।

८. स्थानीय आवश्यकता, माग र स्रोतका आधारमा स्थानीय समुदायसँगको सहकार्यमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकता अनुसार समायोजन, पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुदृढ गर्ने।

९. शिक्षक निर्देशिका, स्रोत सामग्री, सिकाइ सामग्री , स्वाध्ययन सामग्री, सन्दर्भ सामग्रीको विकास परिमार्जन तथा समायोजन गर्ने ,एवम् तिनीहरूलाई विद्युतीय अनलाइन पोर्टलमार्फत सुलभ बनाउने।

१०. प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि प्रयोगशाला तथा सिकाइ सामग्रीसहितको पुस्तकालय र बुक कर्नर स्थापना गर्ने। प्रविधिको प्रयोगको अवसर बढाउन ज्ञान तथा सिपको विस्तार गरी खोजमूलक शिक्षण सिकाइका लागि अनुकूल वातावरण सुनिश्चित गर्ने।

११. स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास तथा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचनाको विकास गर्दै स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा पृष्ठपोषण क्रियाकलापलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने।
१२. स्थानीय शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकहरूलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा आवश्यकता अनुसार अनुभवी शिक्षकबाट सहयोग तथा मार्गदर्शन गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने। शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता तथा कार्यसम्पादनमा सुधार गरी नतिजाप्रति जबाफदेही हुने पद्धतिको विकासका लागि शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग जोड्ने।
१३. विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारहरू पूरा गरी विद्यालयलाई बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, वातावरणमैत्री बनाई प्रकोपबाट उत्थानशील बनाउने।
१४. अपाङ्गताका प्रकार तथा स्वरूप पहिचान गरी उपयुक्त शैक्षिक विधिमार्फत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि विद्यालय शिक्षाको प्रबन्ध गर्ने।
१५. विद्यालयहरूले आ–आफ्ना विद्यालयको सङ्कटापन्नताको मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको बृहत् योजना तयार गर्न हरेक स्थानीय सरकार र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने।
१६. महामारी लगायत आपत्कालीन तथा सङ्कटापन्न अवस्थामा पनि विद्यालयहरू बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने अधिकार प्रत्याभूत भएको सुनिश्चित गर्न सक्षम हुने।
१७. पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपण, स्थानीय भूगोल र हावापानीका आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने।
१८. प्रत्येक विद्यालयमा पटक पटक नगरी एकै पटक पूर्वाधार विकासका सबै कार्य गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने।
१९. विद्यालयमा शैक्षिक नेतृत्वलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी बनाउन प्रधानाध्यापक छनोट गर्ने विद्यमान प्रणालीतालिम र वृत्ति विकासमा सुधार गर्ने। ,
२०. मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधि र सञ्जालको प्रयोग गर्न एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विकास गर्ने र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने मार्गदर्शनको निर्माण गर्ने।

२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्यसम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने छन् । परिणामस्वरूप प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा भर्ना हुनेको प्रतिशत १०० पुगेको हुनेछ ।
२. सबै विद्यालयमा न्यूनतम शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था हुनेछ ।
३. माध्यमिक तहमा भर्नादर वृद्धि हुने र भर्ना भएका विद्यार्थी मध्ये उक्त तहको शिक्षाको चक्र पूरा गर्ने दरमा उल्लेख्य रूपमा सुधार भएको हुने।
४. माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षाको आवश्यकता, औचित्य र सम्भाव्यताको अध्ययन गरी प्राविधिक सिप हासिल गर्न चाहने विशेष रूपमा लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि गुणस्तरीय, सान्दर्भिक, श्रम बजार अनुकूल र आवश्यकतामा आधारित प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्न सक्ने गरी क्षमता सुदृढ भएको हुने।
५. सबै युवा तथा प्रौढहरूले कार्यमूलक साक्षरता हासिल गरेका हुने
६. अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि हुने
७. सबै विद्यालयहरू व्यवहारकुशल/गैर संज्ञानात्मक सिप सामाजिक तथा नागरिक , सक्षमतासहित सान्दर्भिक सिकाइ प्रदान गर्न सक्षम भएको तथा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा विद्यार्थीहरूको पहुँच पुगेको हुने।
८. सबै विद्यालयमा पर्याप्त सङ्ख्यामा योग्य, तालिम प्राप्त, सक्षम, उत्साहित तथा पेसाप्रति प्रतिबद्ध तथा कार्यसम्पादनप्रति जिम्मेवार शिक्षकको व्यवस्था भएको हुने।
९. लैङ्गिकता ,जातीय ,अपाङ्गता ,आर्थिक अवस्था-सामाजिक ,प्रादेशिक, क्षेत्रीय भाषिक , कक्षा सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिजस्ता ,पृष्ठभूमि आदिका आधारमा विद्यार्थी भर्ना शैक्षिक सूचकमा हुने विद्यमान असमानताहरू घटेको हुने।
१०. सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री प्रकोप उत्थानशील तथा सुरक्षित ,अपाङ्गतामैत्री , वातावरणसहित भौतिक पूर्वाधार भएको हुने।
११. विद्यार्थीको सिकाइप्रति प्रत्येक विद्यालयलाई उत्तरदायी बनाउने प्रणालीको व्यवस्था भएको हुने।
१२. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना मार्फत योजनाको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता तथा सक्षमता सुनिश्चित भएको हुने।

२.७ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाका मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न बमोजिम निर्धारण

गरिएको छ ।

तालिका २.१

मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा लक्ष्य

सि.न.	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष २०८०/८१	लक्ष्य २०८५/८६	कैफियत
१.	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**				
१.१	कुल भर्नादर	प्रतिशत	१४५	१००	
१.२	चार वर्षका बालबालिकाहरूको भर्ना अनुपात	प्रतिशत	०.३२	०.५०	
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक	प्रतिशत	१००	१००	
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	१००	१००	
१.५	कक्षा १ का नवप्रवेशी मध्ये प्रा.बा.वि.को अनुभव प्राप्त बालबालिका	प्रतिशत	९०	१००	
१.६	आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेका केन्द्र	संख्या	०	०	२ वटा केन्द्र भएकोमा सञ्चालन हुन नसकेको
१.७	केन्द्र सञ्चालन	संख्या	०	०	
१.८	बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री उपलब्ध केन्द्र	संख्या	०	१	
१.९	दिवा खाजा प्राप्त बालबालिका	संख्या	७८०		
१.१०	अभिभावक र व्यवस्थापन समितिलाई अभिमुखीकरण केन्द्र	संख्या	०	१	
१.११	प्रारम्भिक बालशिक्षामा शैक्षिक पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र तथा खेल सामग्रीहरूको पूर्वाधार निर्माण	सङ्ख्या	०	१०	
२	**आधारभूत शिक्षा**				
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	प्रतिशत	२२१	१००	

२.२	कक्षा १मा खुद प्रवेशदर	प्रतिशत	४५.१७	५०	
२.३	कुल भर्नादर (१-५)	प्रतिशत	१२६.१२	१००	
२.४	खुद भर्नादर (१-५)	प्रतिशत	७९.२८	८५	
२.५	कुल भर्नादर (१-८)	प्रतिशत	१६४	१००	
२.६	खुद भर्नादर (१-८)	प्रतिशत	६०	६५	
२.७	कक्षा १-८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता	अनुपात	०.९८	१	
२.८	कक्षा १ मा दोहोऱ्याउने दर	प्रतिशत	२५	२०	
२.९	कक्षा १ मा छाड्ने दर	प्रतिशत	६	२	
२.१०	कक्षा ८ सम्म टिकाउदर	प्रतिशत	९१	९५	
२.११	आधारभूत शिक्षाको तह पूरा गर्ने दर	प्रतिशत	८९	९५	
२.१२	१ महिना भन्दा बढी सञ्चित बिदा र सुत्केरी शिक्षकको सट्टा शिक्षक	संख्या	१	०	
३	**माध्यमिक शिक्षा**				
३.१	कक्षा ९-१० को कुल भर्नादर	प्रतिशत	३७२	१००	
३.२	कक्षा ९-१० को खुद भर्नादर	प्रतिशत	२६	३०	
३.३	कक्षा ९-१२ को कुल भर्नादर	प्रतिशत	२८१	१००	
३.४	कक्षा ९-१२ को खुद भर्नादर	प्रतिशत	८.६६	१०	
३.५	कक्षा ११-१२ को खुद भर्नादर	प्रतिशत	८.६६	१०	
३.६	कक्षा ९-१२ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता	अनुपात	०.९४	१	
३.७	गाउँपालिका मार्फत न्यूनतम दरबन्दी सुनिश्चित गर्नका लागि थप शिक्षक व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	०	
३.८	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी	संख्या	७६०	८००	
३.९	पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने विद्यार्थी	संख्या	१५०७		
३.१०	प्राविधिक धारका विद्यालय	संख्या	१	१	
३.११	नमुना विद्यालय	संख्या	०	०	
४	**विद्यालय व्यवस्थापन र नियमन**				

४.१	२०५ दिन पठनपाठन भएको सुनिश्चित भएका विद्यालय	सङ्ख्या	३१	३१	
५	**अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ**				
५.१	डिजिटल तथा वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन		०	०	
५.२	सामुदायिक पुस्तकालय एवम् सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा सहयोग		१	१	
६	**पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन**				
६.१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम तथा प्रारूप २०७६ अनुसार विकास भएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको अभिमुखीकरण तथा कार्यान्वयन	प्रतिशत	३१	३१	विद्यालय
६.२	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास	सङ्ख्या	३१	३१	भएको
६.३	सिकाइ उपलब्धि परिक्षण	सङ्ख्या			नभएको
६.४	स्थानीय पाठ्यपुस्तक विकास	सङ्ख्या	३१	३१	कक्षा ८ सम्मको भएको
७	**शिक्षक विकास र व्यवस्थापन**				
७.१	महिला शिक्षक प्रतिशत (आधारभूत तह)	प्रतिशत	९६.५१	९८	
७.२	महिला शिक्षक प्रतिशत (माध्यमिक तह)	प्रतिशत	१६.६६	२०	
७.३	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	संख्या	१००	१००	
७.४	व्यवस्थापन तालिम	प्रतिशत	२	५	
७.५	शिक्षक सहयोग समूह गठन र परिचालन	समूह	५	१०	
७.६	शिक्षक सहयोग र पृष्ठपोषण पद्धतिको विकास	पटक	५	१०	
८	**सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**				
८.१	पूर्वाधार विकास	विद्यालय	१०	१	
८.२	इन्टरनेट कनेक्टिभिटी	विद्यालय	३१	३१	

८.३	सूचना प्रविधि ल्याब	विद्यालय	९	०	
८.४	सूचना प्रविधि सम्बन्धित क्षमता विकास	प्रतिशत	३१	३१	
९	**शासकीय प्रवन्ध तथा व्यवस्थापन**				
९.१	प्रधानाध्यापकसँग कार्यसम्पादन करार	विद्यालय	३१	३१	
९.२	कर्मचारीहरूको क्षमता विकास	प्रतिशत	३१	३१	
९.३	प्रतिवेदन प्रणालीको सुदृढीकरण	प्रतिशत	३१	३१	
९.४	शिक्षा समिति बैठक	सङ्ख्या	३	४	
९.५	शिक्षा सम्बन्धी कानुन तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या	१	१	
९.६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण	सङ्ख्या	०	१	
९.७	सामाजिक परीक्षण	सङ्ख्या	३१	३१	
९.८	सुचना व्यवस्थापन र प्रकाशन	सङ्ख्या	३१	३१	
९.९	विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण	प्रतिशत	०	०	
१०	**शिक्षा क्षेत्रको बजेट प्रतिशत**				
१०.१	पालिकाको कुल बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको प्रतिशत	प्रतिशत	३६.१७	३७	
१०.२	पालिकातर्फको बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको प्रतिशत (ससर्त बाहेक)	प्रतिशत	१.९१	५	

परिच्छेद तीनः शिक्षाका मूख्य उपक्षेत्र

३. पृष्ठभुमि

यस परिच्छेदमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न उपक्षेत्रहरूको स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ। यसमा सम्बन्धित उपक्षेत्रबाट उपलब्ध हुने नतिजाका लागि तय गरिएको योजनाका उद्देश्य तथा रणनीतिहरू उल्लेख गरिएको छ। यस योजनामा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा (क) प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास[१] (ख) आधारभूत शिक्षा (ग) माध्यमिक शिक्षा (घ) अनौपचारिक शिक्षा तथा सिप विकास[२] छन् । प्रत्येक उपक्षेत्रका लागि योजनाका अपेक्षित लक्ष्यहरू ,उपलब्धि,प्रतिफलहरु उल्लेख गरिएको।

३.१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास ४ वर्ष (६० महिना-४८)का बालबालिकाको शारीरिक , संज्ञानात्मक विकासका साथै ,संवेगात्मक ,सामाजिककक्षा १ का लागि आवश्यक आधारभूत सिकाइ सिपहरू विकासको तयारीको अवधि हो। नेपालमा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास उपक्षेत्र अन्तर्गत विभिन्न ढाँचा तथा अवधिमा कार्यक्रम सञ्चालन भईरहेका छन् जस्तै प्रारम्भिक - घरमा आधारित/विद्यालयमा आधारित पूर्व प्राथमिक शिक्षा तथा समुदाय ,बाल विकास केन्द्रर अन्य। अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षाः सम्बन्धी ऐन २०७६ ,राष्ट्रिय शिक्षा नीति ,२०७५ ,र पन्ध्रौं योजना)२०७६/७७-२०८०/८१ले चार वर्षका ब (लबालिकाका लागि एक वर्षे प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासका कार्यक्रमहरूको सुनिश्चितता गरेको छ। प्रारम्भिक बाल विकास राष्ट्रिय रणनीति (सन् २०२०-२०३०) ले ४८ वर्षका बाल-बालिका लागि प्रारम्भिक बाल शिक्षादेखि कक्षा ३ सम्मका बालबालिकाको विकास तथा सिकाइका लागि मार्गचित्र प्रदान गरेको छ ।(२०७७ ,रायोआ)माथि उल्लिखित नीतिगत व्यवस्थाबाट कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाहरूले अनिवार्य रूपमा १ वर्षको पूर्व प्राथमिक शिक्षा पूरा गरेको हुनुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनामा आवद्ध गरिएको छ।

---

[१] शिक्षा ऐन तथा नियमावलीअनुसार प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षा आधारभूत शिक्षाकै अंश हो। प्रारम्भिक सिकाइका लागि प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षाको आफ्नै रणनीति तथा क्रियाकलाप भएको हुनाले यसलाई योजनामा कार्यक्रमिक प्रक्रियाका रूपमा छुट्टै उपक्षेत्र मानी प्रस्तुत गरिएको छ।

2 यसमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको क्षेत्रभन्दा बाहिर पनि निरन्तर र जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि प्रबन्ध र तयारी पक्ष समेटिन्छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिका अन्तर्गत जम्मा २८ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । उक्त केन्द्रहरुमध्ये सामुदायिक विद्यालयमा आधारित २८ वटा कक्षा रहेका छन् ।शैक्षिक तथ्याङ्क २०८१ अनुसार प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा विद्यार्थी भर्ना दर ६६.९९ प्रतिशत पुगेको छ ।

पहुँच तथा सहभागितामा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासमा प्रशंसनीय प्रगति भएको भए तापनि उल्लेख्य सङ्ख्याका विशेष गरी ,विपन्न , ग्रामीण तथा सीमान्तकृत र जनजाति समुदायका बालबालिका अझै शैक्षिक प्रणाली बाहिर नै छन् । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.१

प्रारम्भिक बाल विकाससम्बन्धी विवरण २०८१

सि.नं.	विवरण	सामुदायिक	कैफियत
१	बालविकास केन्द्र सङ्ख्या	२८	
२	विद्यार्थी सङ्ख्या	३०६	
३	केन्द्र र विद्यार्थी अनुपात	१:१०	
४	कुल भर्नादर	१४९	
५	खुद भर्नादर	६६.९९	
६	सरकारी अनुदानको प्रारम्भीक बालविकास केन्द्र नभएका विद्यालय सङ्ख्या	३	
७	न्यूनतम पूर्वाधार पूरा भएका बालविकास केन्द्र सङ्ख्या	९	
८	तालिम प्राप्त सहजकर्ता सङ्ख्या	५	

माथिको तालिका अनुसार विद्यालय संख्याको आधारमा बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहेको भएतापनि विद्यार्थी संख्या न्युन रहेको देखिन्छ । सबै बालविकास केन्द्रमा न्युनतम पुर्वाधार समेत पुगेको छैन । अधिकांश सहजकर्ताहरुले तालिम प्राप्त गरेका छैनन् । यस पालिकाको वडागत रूपमा बालविकास केन्द्रको वितरण अवस्था तलको तालिका दिइएको छ ।

तालिकाः वडागत सामुदायिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र वितरण

वडा नं.	१	२	३	४	५	६	७	जम्मा
सङ्ख्या	३	४	३	७	४	३	४	२८

माथिका तालिकाबाट हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको वितरण सबै वडामा भएको देखिएतापनि वितरणमा समानता देखिदैन । आवश्यकताको आधारमा बालविकास केन्द्रको पुनःर्वितरण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

३.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासमा चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरूको पहुँच तथा सहभागिता भएको तथा तह पूरा गरेको सुनिश्चित गर्नु।

२. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासमा सहभागी चार वर्षका सबै बालबालिकाहरूमा शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक विकास तथा विद्यालयका लागि तयारी सुनिश्चित गर्नु।

३. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित सबै बालबालिकाहरूलाई कक्षा १ मा भर्ना गराउनु ।

३.१.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अबलम्बन गरिने छ ;

१. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा आवश्यक भएमा नयाँ स्थानमा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र कक्षा/स्थापना गर्ने।

२. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रममा बालबालिकाहरू भर्ना भएको सुनिश्चित गर्न, केन्द्रमा हिंसा दुर्व्यवहारबाट सुरक्षित ,राख्न पर्याप्त प्रबन्ध गर्ने र विपद् तथा आपतकालीन अवस्थामा समेत वैकल्पिक सिकाइ व्यवस्था गरी पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई निरन्तरता दिने।

३. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास सेवाका न्यूनतम मापदण्डको कार्यान्वयन अनुगमन , तथा परिपालना गराउन स्थानीयस्तरमा स्रोत तथा मार्गदर्शन प्रदान गर्ने।

४. सिकाइको लागि भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणलाई बालमैत्री समावेशी ,)लैङ्गिक बनाउन (अपाङ्गतामैत्री/प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रकक्षालाई सहयोग गर्ने।/

५. बालबालिकाको पोषण तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी आवश्यकता पूरा गर्न विद्यालयमा दिवा खाजाको प्रबन्धका साथै सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरी सुरक्षित पानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता जाँच परीक्षण तथा सिफारिस ,सेवा प्रदान गर्ने।

६. प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासका बालबालिकाहरूमा व्यक्तिगत सरसफाइ तथा सामाजिक सिप जस्ता समूह सिकाइ अभ्यासको प्रवर्धन गर्ने।

७. बालबलिकाहरूको आवश्यकता अनुसार भाषिक विकास तथा सञ्चारका लागि माध्यम भाषाका रूपमा परिचित भाषाको प्रयोगमा सहजीकरण गर्न मातृभाषा र वा/स्थानीय भाषामा स्रोतसामग्रीहरूको विकास गर्ने।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने ।
२. पाँच वर्ष पुग्दा सबै बालबालिकाहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास सेवा पूरा गरी कक्षा १ का लागि तत्पर भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८०/८१)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल भर्ना सङ्ख्या	१४९	१३०	१२०	११०	१००	१००
२	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या	५	५	५	५	५	३
३	न्यूनतम मापदण्ड अनुसार तालिम प्राप्त गरेका बालविकास शिक्षकहरुको संख्या	५	५	५	५	५	३

४	बालविकास कक्षामा न्यूनतम शैक्षिक सामग्रीहरु भएका बाल कक्षाकोठा को संख्या	५	५	५	५	५	
५	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था भएका विद्यालय	३१	३१	३१	३१	३१	

(ग) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं	प्रमुख क्रियाकलाप (उदाहरण)	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						कैफियत
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	जम्मा	
१	बालविकास केन्द्रको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	केन्द्र	१	१	१	०	०	३	
२	बालविकास केन्द्रको सबलीकरण	केन्द्र	५	५	५	५	५	२५	
३	शिक्षक/सहयोगी कार्यकर्ताको क्षमता विकास	जना	५	५	५	५	५	२५	
४	बालविकास केन्द्र शैक्षिक सामग्रीहरु संख्या	केन्द्र	५	५	५	५	५	२५	

५	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	बालविकासका विद्यार्थीहरुको स्वास्थ्य परिक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गुणस्तरीय जीवनयापन तथा सामाजिक , समायोजनमा सहयोग गर्छ र थप सिकाइ तथा माध्यमिक शिक्षाका लागि तयारीको सुनिश्चितता गर्दै आधारभूत ज्ञान सिप तथा अभिवृत्तिको विकास गर्छ। यसले निरन्तर ,सिकाइका लागि मार्ग प्रशस्त गर्दै विद्यार्थीहरूको सर्वाङ्गीण विकासका साथै मुलुकको सामाजिक, आर्थिक रूपान्तरण-,सहभागी हुन लागि सक्षम बनाउँछ। आधारभूत शिक्षाका प्रारम्भिक बर्षहरु कक्षा १-३ मा बालबालिकाहरूआधारभूत सिकाइ सिपहरू , व्यवहारकुशलसिप ,साक्षरता ,गणित) सिक्छन्। यसले उनीहरूलाई (अन्तरवैयक्तिक सिपभविष्यको सिकाइमा मद्दत गर्छ। प्रारम्भिक बाल विकासको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूले भविष्यमा बढी सिक्ने सम्भावना देखिएको छविद्यालय ,को तयारीका लागि यो मुख्य सूचक हो।

नेपालको संविधानले सबैका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रत्याभूति गरेको छ। सबै बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हो। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ का अनुसार बालबालिकाहरूलाई विद्यालय पठाउन अभिभावकका साथै सरकारका तीनै तह जिम्मेवार छन्। यस खण्डमा आधारभूत शिक्षाको सन्दर्भ , चुनौती तथा अवसरहरूकोपुनरावलोकन गरिएको छ। यसका आधारमा उद्देश्य लक्षित ,रणनीति , प्रतिफल तथा मुख्य क्रियाकलापहरूको रूपरेखा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकाको आधारभूत तहमा ९३ प्रतिशत खुद भर्नादर रहेको छ । यो दर राष्ट्रिय दरभन्दा बढी रहेको छ । आर्थिक तथा सीमान्तकृत समुदायका दलित जनजाति तथा भौगोलिक रूपमा , दुर्गम अवस्थामा रहेका बालबालिकाहरूको गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच कम छ। आधारभूत तहका विद्यालय जाने उमेर का (१२-५)प्रतिशत बालबालिका अझै विद्यालयबाहिरै छन्। आधारभूत तहमा कक्षा दोहोर्याउने दर ११ प्रतिशत र छाड्ने दर १ प्रतिशत रहेको छ । विशेष गरी कक्षा १ मा र अरू कक्षामा यो दर बढ्दो छ। लैङ्गिक-सामाजिक ,स्थान ,जाति/जात , अपाङ्गता आदिका कारणले यी बालबालिका ,आर्थिक स्तरहरूको पहुँच तथा सहभागितामा वृद्धि हुन सकेको छैन।

आधारभूत शिक्षामा भर्ना भई अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउनु सबैभन्दा ठुलो चुनौतीको रूपमा रहेको छ भने प्रारम्भिक कक्षाहरूमा पढाइ र गणित विषयको सिकाइ उपलब्धि न्यून छ। एउटा वाक्य पनि पढ्न नसक्ने वा आधारभूत गणितीय समस्या समाधान गर्न नसक्ने विद्यार्थीको संख्या अधिक रहेको छ ।शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विद्यार्थीहरूको उपलब्धि परीक्षणअनुसार तल्लो कक्षाका विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि विद्यालय क्षेत्र विकास योजना कालदेखि नै बृद्धि हुन सकेको छैन।

शिक्षक, प्र.अ.वि.व्य.स , पदाधिकारीहरू विद्यार्थीको सिकाइप्रति उत्तरदायी हुने तथा आधारभूत विद्यालयहरूमा अनुकूल सिकाइ वातावरण बनाउन सुनिश्चित गर्ने प्रणालीको विकास हुनु आवश्यक छ। विद्यालयहरुमा न्युनतम शिक्षक व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा न्युनतम विषयगत शिक्षकको व्यवस्था हुनु सकेको छैन ।

जनसाङ्ख्यिक परिवर्तन, बसाइँसराइ, बस्तीको स्वरूपमा आएको परिवर्तनका कारण आधारभूत तहका धेरै विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन गरी समायोजन गर्न आवश्यक छ। विद्यालयका भौतिक तथा शैक्षिक (अपाङ्गतामैत्री/लैङ्गिक /बाल)अवस्था पहुँचयोग्य तथा समावेशी बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ। यसै गरी पोषण कल्याण तथा ,सरसफाइ आदि जस्ता बालबालिकाहरूको विकास ,पानी ,स्वास्थ्य , सिकाइमा प्रभाव पार्ने सेवाहरूलाई विस्तार तथा एकीकरण गर्नु आवश्यक छ।

यस पालिकामा जम्मा सञ्चालित ३६ वटा विद्यालयमध्ये सामुदियक विद्यालय संख्या ३१ वटा रहेको छ । आधारभूत तह सञ्चालन हुने विद्यालय संख्या २२ वटा रहेको छ । पालिकाको आधारभूत शिक्षासंग सम्बन्धित प्रमूख शैक्षिक सूचकहरु तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.२

आधारभूत शिक्षासम्बन्धी सूचकहरु २०८१

सि.नं.	विवरण	संख्या/दर	कैफियत
४	कुल भर्नादर (१-५)	१२६	
५	खुद भर्नादर(१-५)	७९.२८	
६	कुल भर्नादर (१-८)	१६४	
७	खुद भर्नादर (१-८)	६०	
८	कक्षा ५ पूरा गर्ने दर	९९	
९	कक्षा ५ को टिकाउदर	९२	
१०	कक्षा ८ पूरा गर्ने दर	९७	
११	कक्षा ८ को टिकाउदर	१००	
१२	विद्यालय बाहिर रहेको आधारभूत तह उमेर **समूह**को जनसङ्ख्या	०	
१३	कक्षा दोहोऱ्याउने दर (१-८)	०	
१४	कक्षा छाड्ने दर (१-८)	०	
१३	३० दिनको तालिम प्राप्त शिक्षक सङ्ख्या	२०	

स्रोत :IEMIS २०८०

माथिका तालिकाबाट कक्षा ८ पूरा गर्ने दर ९७ प्रतिशत रहेको छ भने कक्षा ८ को टिकाउदर

१०० प्रतिशत रहेको छ।

३.२.३ उद्देश्य

१. सबैको लागि समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु।

२. विद्यालयमा भर्ना भएका सबै बालबालिकाहरूलाई न्यूनतम सिकाइ उपलब्धिसहित आधारभूत तहको शिक्षाको पूर्ण चक्र पूरा गर्न समर्थ तुल्याउनु।

३. प्रारम्भिक कक्षाहरूका बालबालिकाहरूको आधारभूत साक्षरता तथा गणितीय सिपको सुनिश्चितता गर्नु।

४. आधारभूत तहमा अध्ययनरत सबै बालबालिकाहरूको सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु।

५. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार गर्नु र विद्यालय पद्धतिलाई समावेशी, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु।

३.२.४ रणनीतिहरू

१. सबै बालबालिकालाई पहुँचयोग्य शैक्षिक सुविधा तथा समान अवसर प्रदान गर्न औचित्यपूर्ण रूपमा विद्यालयको वितरण सुनिश्चित गर्न विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने।

२. सबैका लागि निःशुल्क विद्यालय शिक्षा सुनिश्चित गर्न खास गरी विपन्न, सुविधाविहीन, विभिन्न कठिन परिस्थितिमा रहेका, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी हुन सहयोग हुने गरी छात्रवृत्ति प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सुधार ल्याउने।

३. स्थानीय स्वास्थ्यसम्बन्धी र अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य तथा समन्यव गरी आधारभूत तहका बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमा सहयोग पुग्ने गरी विद्यालयमा दिवा खाजाको प्रबन्ध गर्ने।

४. आधारभूत तहका बालबालिकालाई सुरक्षित पानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य र पोषण सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्ने।

५. सबै विद्यालयले बृहत् विद्यालय सुरक्षा मापदण्ड पूरा गर्न विद्यालय सुरक्षाको अवधारणालाई प्रवर्धन गर्ने।

६. कक्षा १-३ को एकीकृत पाठ्यक्रमअनुसार साक्षरता तथा गणितीय सिपको आधारभूत सक्षमतामा सुधार गर्ने।

७. सिकाइ क्रियाकलापमा बालबालिकाहरूको सहभागिताका लागि भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार गरी विद्यालयलाई भय, विभेद, दुर्व्यवहारमुक्त, समावेशी बालमैत्री तथा सुरक्षित बनाउने।

८. विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधताअनुकूलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक सांस्कृतिक विविधताको सम्मान हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने।

९. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी सोका आधारमा सिकाइ सहजीकरणको प्रक्रिया तथा जवाफदेहीतामा सुधार गर्ने।

१०. मापदण्डअनुसार पर्याप्त सङ्ख्यामा योग्य, उत्प्रेरित र सक्षम शिक्षक व्यवस्था गर्ने।

११. शिक्षकको अनुपस्थिति वा अन्य कुनै कारणले विद्यार्थीको सिकाइमा पर्ने बाधा न्यून गर्न शिक्षक सहायक, स्वयम् सेवी वा सट्टा शिक्षकबाट कक्षा सञ्चालन गर्ने।

१२. एकीकृत पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्न र शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई व्यवस्थित शिक्षकको शैक्षणिक तथा डिजीटल सिपको विकास गर्ने।

१३. आपत्कालीन तथा सङ्कटको परिस्थितिमा सिकाइको निरन्तरता सुनिश्चतता गर्ने गरी विद्यालयहरूको क्षमता विकास गर्ने।

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. पाँच देखि बाह्र वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिका विद्यालयमा भर्ना भई सबैले आधारभूत शिक्षाको चक्र पूरा गरेका हुने।

२. विद्यार्थीको समग्र शैक्षिक उपलब्धिमा उल्लेख्य सुधार भई आधारभूत तहका सबै विद्यार्थीहरूले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका हुने।

३. लैङ्गिक, सामाजिक-आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता, जातिगत, भाषिक पृष्ठभूमि, प्रादेशिक, क्षेत्रीय वा अन्य कुनै पनि आधारमा विद्यार्थीको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा हुने सबै प्रकारका विभेद न्यूनीकरण भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२) एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	१ पटक	१	२	२	२	२
२	तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको संख्या	१५ जना	२५	५०	७५	१००	१२५
३	न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड (Minimun Enabiling Conditions) पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालयहरुको संख्या	१ वटा	२	५	८	१०	१२

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१	१	२	२	२	८	
२	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	वटा	५	५	५	५	५	२५	

३	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण सम्बन्धि शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	
४	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	वटा	१	१	१	१	१	५	
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	शिक्षक क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना	पटक	१	१	१	१	१	५	
१०	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवाखाजाको प्रबन्ध	निरन्तर							
११	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई पहिचान तथा आवश्यक सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	
१२	पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था	निरन्तर							
१३	सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	

१४	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरी छात्रबृत्ति	पटक	१	१	१	१	१	५	
१५	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	पटक	३	३	३	३	३	१५	
१६	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	पटक							
१७	विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
१८	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

माध्यमिक शिक्षा ९- कक्षा)१२ विज्ञान तथा ,ले आधारभूत मूल्य मान्यता सहितको कला (दृष्टिकोण तथा व्यवहारयुक्त जनशक्तिको विकास गर्ने लक्ष्य ,सिप ,प्रविधिसँग सम्बन्धित ज्ञान लिएको छ। यस तहको शिक्षाले नागरिकलाई विश्वबजारमा प्रवेश गर्न र उच्च शिक्षा हासिल गर्न सक्षम बनाउने आधार प्रदान गर्छ। यसै दृष्टिकोणका आधारमा विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप२०७६ को विकास गरि , यसका आधारमा २०७७ देखि नयाँ पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरियो। नेपालको संविधानले माध्यमिक शिक्षा नि शुल्क पाउनेःअधिकारको प्रत्याभूतिका साथै सबै नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न सरकारका तीनै तहलाई जिम्मेवार बनाएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

माध्यमिक शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना तथा प्रतिस्पर्धामा उल्लेख्य प्रगति भएको छ। माध्यमिक शिक्षामा विशेष गरी न्यून सामाजिकआर्थिक- अवस्था ,दलित समुदायका किशोरी ,अपाङ्गता , दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाको सहभागिता तथा टिकाउदर कम छ। माध्यमिक तहको/सीमान्तकृत नेपाली र विज्ञान जस्ता ,सबै कक्षाका परीक्षाको नतिजाले गणितमुख्य विषयहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि पनि हासिल नगरेको देखाएको छ ।(२०२० ,शैगुपके)

दिगो जीवनयापनका लागि शिक्षाको सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न माध्यमिक शिक्षामा जीवनोपयोगी सिकाइ लाई एकीकृत गर्न आवश्यकता देखिएको छ। सोही अनुसार शिक्षकलाई शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यापक तथा प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गरी नयाँ ज्ञान सिप तथा , प्रविधियुक्त बनाउनुपर्छ।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको अवधिमा माध्यमिक विद्यालयहरूलाई शिक्षण सहयोग अनुदानअन्तर्गत उपलब्ध गराइएको अङ्ग्रेजी गणित र विज्ञान विषयका ,शिक्षक सङ्ख्या अपर्याप्त छ। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाअन्तर्गत यी पदहरूलाई स्थायी पदमा रूपान्तरण गर्नु आवश्यक छ। भौतिक सुविधा , प्रयोगशालालगायतका कारण पहुँचमा सुधार आएको भएतापनि ठुलो सङ्ख्यामा विद्यालयहरूमा यी सुविधा पुर्याउन बाँकी नै छ।

विद्यालयबाहिर रहेका माध्यमिक विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरू विशेष गरी कमजोर सामाजिक- दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाको/सीमान्तकृत ,दलित समुदायका किशोरी ,अपाङ्गता ,आर्थिक अवस्था सहभागिता तथा उनीहरूलाई टिकाइराख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ।

निरन्तर कमजोर विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि माध्यमिक तहमा प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ। आवश्यक सिकाइ तथा सिप र सिकाइका लागि उपयुक्त भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणबिना नै विद्यार्थीहरू माध्यमिक शिक्षामा स्थानान्तरण हुन्छन्। माध्यमिक विद्यालयहरूमा सक्षम तथा योग्य विषय शिक्षकहरूको आवश्यक सङ्ख्यामा व्यवस्था गर्न सकिएको छैन।

यस पालिकामा जम्मा सञ्चालित सामुदियक विद्यालय संख्या ९ वटा रहेको छ । पालिकाको

माध्यमिक शिक्षासंग सम्बन्धित प्रमूख शैक्षिक सूचकहरु तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।माध्यामिक शिक्षाको वर्तमान अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.४

सि.नं.	विवरण	संख्या/दर	कैफियत
१	कुल भर्नादर (९-१०)	११५	
२	खुद भर्नादर(९-१०)	८६	
३	कुल भर्नादर (९-१२)	१२०	
४	खुद भर्नादर(९-१२)	८३	
५	कक्षा १० पूरा गर्ने दर	९५	
६	कक्षा १० को टिकाउदर	१००	
७	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (९-१२)	११:१	
८	विद्यालयबाहिर रहेको माध्यमिक तह उमेर समूहको जनसङ्ख्या	०	
९	कक्षा दोहोऱ्याउने दर (९-१०)	६.२	
१०	कक्षा छाड्ने दर (९-१२)	१.७५	
११	तालिम प्राप्त माध्यमिक शिक्षक प्रतिशत	१०	

स्रोत :IEMIS २०८१

माथिका तालिकाबाट हेर्दा सामुदायिक माध्यमिक तहमा यस पालिकामा कक्षा १० पूरा गर्ने दर ९५ प्रतिशत रहेको छ ।

३.३.३ उद्देश्य

१. माध्यमिक शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
२. माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तर र सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गरी विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु।
३. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार गर्नु र विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु।

३.३.४ रणनितिहरू

उपरोक्त उद्देश्यहरू हासिल गर्नका निम्ति निम्न रणनीतिहरू अपनाइने छ :

१. निर्धारित मापदण्डका आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी माध्यमिक शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाको पहुँच पुऱ्याउने।

२. सबैका लागि निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका साथै विपन्न, सुविधा विहीन, सङ्कटापन्न, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी हुन सहयोग हुने गरी छात्रवृत्ति प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने।

३. बालबालिकामा रहेको विभिन्न प्रकारका अपाङ्गताको पहिचान गरी आवश्यकतानुसार आवासीय वा गैरआवासीय सुविधासहितको समावेशी वा विशेष सिकाइको प्रबन्ध गर्ने।

४. शिक्षण सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने।

५. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनका लागि व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्न प्रयोगात्मक अभ्यास, परियोजना कार्य तथा सामुदायिक कार्य समावेश गर्ने ।

६. शिक्षक तयारी, विकास र सहायता प्रणालीलाई पुनर्संरचित गर्ने र मापदण्डअनुसार विज्ञान र गणित विषयमा आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य र सक्षम शिक्षक व्यवस्था गर्ने ।

७. विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याउने र विद्यालयलाई गुणस्तरीय पानी, सरसफाइ, महिनावारी व्यवस्थापन सुविधालगायतका स्वास्थ्य सुविधा तथा विज्ञान तथा सूचना प्रविधिसहित सिकारुमैत्री बनाउने।

८. निश्चित अन्तरालमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी जबाफदेहिता सुनिश्चत गर्ने र सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने।

९. आपत्कालीन तथा सङ्कटको परिस्थितिमा सिकाइका लागि वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने।

१०.पातला बस्ती र जनसङ्ख्या कम भएका दुर्गम तथा हिमाली क्षेत्रमा एकीकृत आावासीय प्रबन्धसमेत गरी माध्यमिक शिक्षाको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

११.शैक्षिक निकायको शासकीय पद्धतिमा सुधार गरी विद्यार्थीको नतिजाप्रति जवाफदेही बनाउन विद्यालयहरुको व्यवस्थापकीय क्षमतामा सुधार गर्ने।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. माध्यमिक तहमा भर्नादर वृद्धि हुने र भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये उक्त तहको शिक्षाको चक्र पूरा गर्ने दरमा उल्लेख्य रूपमा सुधार भएको हुने।

२. सबै विद्यार्थीहरूले माध्यमिक तहका लागि निर्धारित न्यूनतम शैक्षिक उपलब्धि हासिल गरेका हुने र विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिमा उल्लेख्य सुधार भएको हुने।
३. लैङ्गिक, सामाजिक-आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता, जातिगत, भाषिक पृष्ठभूमि, प्रादेशिक, क्षेत्रीय वा अन्य कुनै पनि आधारमा विद्यार्थीको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धि जस्ता सबै प्रकारका विभेद न्यूनीकरण भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष २०८१ एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बिद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	वटा	०	०	१	१	१
२	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास भवन तथा) कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय(	०	१	१	१	१	१
३	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा	१	१	१	१	१	१

क.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष २०८१ एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास						

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	वटा	५	५	५	१०	१०	३५		
२	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन	पटक	०	१	१	१	१	४		

	योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन									
४	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास	वटा	०	१	१	१	१	४		
५	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	पटक	०	१	१	१	१	४		
	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास									
६	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	जना	५	५	५	५	५	२५		
७	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	निरन्तर								
८	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा	पटक	१	१	१	१	१	५		

	एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग									
११	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५		

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

३.४.१ परिचय

नेपालमा माध्यमिक तहमा साधारण र प्राविधिक धारको शिक्षा प्रदान गरिन्छ। प्राविधिक धारको कक्षा ९-१२ मा बाली विज्ञान ,सिभिल इन्जिनियरिङ ,कम्प्युटर इन्जिनियरिङ ,पशु विज्ञान , इलेक्ट्रिकल इन्जिनियरिङ र सङ्गीतगरी ६ विषय क्षेत्रहरू छन्। माध्यमिक शिक्षाअन्तर्गतका प्राविधिक धारका अतिरिक्त प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूद्वारा एसईई पश्चात् तीन वर्षे प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिरहेका छन्।जसले श्रमबजारको मागबमोजिमका प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्दछन्। यस योजनामा कक्षा ९१२ को प्राविधिक धारका कार्यक्र-म समेटिएको छ ।

नेपालको संविधान, शिक्षा ऐन र उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५ ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको माध्यमबाट न्यून मध्यमस्तरका दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने तथा व्यक्तिलाई आत्मनिर्भर बनाउने उद्देश्य राखेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रभावकारिता उपलब्ध जनशक्ति, पूर्वाधार, विद्यार्थी, रोजगारी, पाठ्यसामग्री, आर्थिक लगानी जस्ता कुरामा भर पर्दछ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा पहुँचको अवस्था

विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक पर्ने सक्षमतालाई ध्यान दिई कक्षा ९ देखिको प्राविधिक कार्यक्रमलाई पुनर्संरचित गर्नु आवश्यक छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले ,माध्यमिक विद्यालयहरूमा सञ्चालन गरिएको प्राविधिक धार ३ वर्षको हुनुपर्ने र यसका व्यावहारिक तथा प्रयोगात्मक अनुभवसहितको अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्याससँग तादात्म्य भएको हुनुपर्ने उल्लेख गरेको छ। यी कार्यक्रमहरू प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्द्वारा सञ्चालित प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमसँग मेल खान आवश्यक छ।

यस पालिकामा १ वटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धारको पढाइ सञ्चालन भएको छ ।प्राविधिक शिक्षातर्फ विद्यार्थीको घटदो भर्नादर, दक्ष प्रशिक्षकको अभाव तथा टिकाउ, लगानीको कमी तथा स्रोतको सुनिश्चतता नहुनु आदि प्रमूख चुनौतीरुपमा रहेका छन् । व्यावसायिक तालिम लिन चाहने युवाका लागि तालिम प्रदायक संस्थाको अभाव अर्को प्रमूख चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

३.४.३ उद्देश्य

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गर्नु ।
२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

३.४.४ रणनीति

१. नक्शांकनका आधारमा विषयगत र संस्थाको संख्या निर्धारण गर्ने ।

२. प्राविधिक शिक्षा प्राप्त गर्नका लागि कक्षा १० पछि कम्तीमा तीन वर्षको माध्यमिक प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

३. प्राविधिक धारको परिमार्जित पाठ्यक्रमलाई श्रम बजारलाई ध्यानमा राखी कार्यान्वयन गर्ने तथा विद्यालयमा आवश्यक पूर्वाधार र उपयुक्त शिक्षकको व्यवस्था गर्ने।

४. राष्ट्रिय योग्यता प्रारूपअनुसार साधारण र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा बीच गतिशीलता र पारगम्यता सुनिश्चित हुने गरी समतलीय तथा लम्बीय सम्बन्ध विकास गर्ने।

४. दक्ष जनशक्ति टिकाउका लागि नीतिगत व्यवस्था मिलाउने ।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षाको आवश्यकता, औचित्य र सम्भाव्यताको अध्ययन गरी प्राविधिक सिप हासिल गर्न चाहने विशेष रूपमा लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि गुणस्तरीय, सान्दर्भिक, श्रम बजारअनुकूल र आवश्यकतामा आधारित प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्न सक्ने गरी क्षमता सुदृढ भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	नक्शांकनका आधारमा प्राविधिक धार	१	०	०	०	०	०

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	संचालित विद्यालय						
२	प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थी संख्या						

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
२	प्राविधिक धारतर्फ शिक्षक वृत्ति विकास पद्धति विकास र शिक्षक तालिम सञ्चालन।	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	प्राविधिक धारका विद्यालयमा भौतिक संरचना र प्रयोगात्मक सामग्री व्यवस्थापन।	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	व्यावसायिक तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		

३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ

३.५.१ परिचय

सिकाइ जीवनपर्यन्त चल्ने प्रक्रिया हो। यसका लागि सिकाइका औपचारिकका अतिरिक्त अनौपचारिक तरिकाले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। अनौपचारिक तरिकाबाट व्यक्तिले वैयक्तिक तथा सामाजिक विकास सिप तथा ,जीविकोपार्जन तथा रोजगारीका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान , विधि वा माध्यममा मात्र ,सक्षमताहरूको विकास गर्छ। सिकाइ समय सीमित हुन हुँदैन। जीवनपर्यन्त शिक्षा औपचारिक शिक्षा पद्धतिभन्दा भिन्न प्रकृतिको हुन्छ। विगतका दशकहरूमा औपचारिक शिक्षा पद्धति बाहिर सँगै सिकाइलाई सहजीकरण गर्न धेरै प्रकारका कार्यक्रमहरू/ स्थापित भएका छन्।

अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमले निरक्षरका लागि साक्षरता तथा साक्षरताको माथिल्लो तहमा जान चाहने र आफ्नो पेसागत तथा व्यावसायिक सिपको विकास गर्न चाहनेका लागि साक्षरोत्तर शिक्षा दुवैलाई समेट्छ। यस उपक्षेत्रले अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा पहुँच पुर्याउने तथा सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्धन गर्ने रणनीति प्रतिफल तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्छ। यसले विद्यालय , प्रणाली छोड्ने बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूका लागि निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि मार्ग प्रदान गर्छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

विक्रम सम्बत २०७८ को जनगणना अनुसार पालिकाको साक्षरता दर ७८.३ प्रतिशत रहेको छ । साक्षरमध्ये महिलाको साक्षरता दर ७०.७ प्रतिशत रहेको छ । पुरूषको तुलनामा महिला साक्षरता दर कम रहेको छ । साथ १५ वर्ष देखि २४ वर्षको साक्षरता दर ९८ प्रतिशत रहेको छ ।

माथिको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा पनि करिव २१.३ प्रतिशत मानिसहरु अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका माध्यमबाट शिक्षित भएको देखिन्छ। विविध कारणबाट विद्यालय भर्ना हुन नसकेका बालबालिका तथा पढन चाहने युवाहरुको पहिचान गरी उनीहरुको आवश्यकता अनुसारको शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

३.५.३ उद्देश्य

१. नेपालका सबै युवा तथा प्रौढहरूलाई साक्षरताको सिप प्रदान गर्नु।
२. कार्यमूलक साक्षरता, खुला तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरूको विस्तार तथा विविधीकरण गर्नु।

३. सिकाइ स्थानीय परिवेश र संस्कृति सान्दर्भिक भएको सुनिश्चित गर्न अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त तथा खुला सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु।

३.५.४ रणनीति

१. साक्षर नेपाल अभियान पूरा गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, गैरसरकारी क्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक र अन्य साझेदारहरू परिचालन गर्ने।
२. साक्षरता सिकाइमा रेडियो, टेलिभिजन, मोबाइल, अनलाइनजस्ता सञ्चार प्रविधि, सामुदायिक पुस्तकालय तथा सहभागीमैत्री सामग्री तथा विधिसमेतका आधारमा पहुँचको अभिवृद्धि गर्ने।
३. मौलिक एवम् परम्परागत ज्ञान तथा सिपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकीकरण एवम् हस्तान्तरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकतानुसार समायोजन, पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुदृढ गर्ने।
५. साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्नुका साथै सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न बनाई समावेशी एवम् समतामा आधारित जीवनपर्यन्त सिकाइ थलोका रूपमा विकास गर्ने।
६. सार्वजनिक पुस्तकालयलाई सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आवद्ध गरी सामुदायिक सिकाइ तथा स्रोत केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।
७. अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको मापदण्ड निर्धारण तथा संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने।
८. तीनै तहका सरकार तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा समुदायमा आधारित शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, वन तथा वातावरणसम्बन्धी संस्थाहरू एवम् जनशक्तिका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई परिचालन गर्ने नीति निर्माण गर्ने।

३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. सबै युवा तथा प्रौढहरू कार्यमूलक हिसाबले साक्षरता हासिल गरेको हुनुका साथै अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	साक्षर पालिका घोषणा	०	०	०	०	१	१
२	अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी खण्डीकृत डाटाबेस निर्माण तथा तथ्याङ्क संकलन	०	०	०	१	१	१
३	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको क्षमता विकास	०	०	०	१	१	१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	घरधुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन।	पटक	१	१	१	१	१	५		

३	जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी सरोकारवालाहरूको खण्डीकृत डाटाबेस तयारी।	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण र सञ्चालन।	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	सामुदायिक केन्द्रमा संयोजक तथा सहयोगीको व्यवस्था र क्षमता विकास।	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी तथा सहकार्यको स्वरूप तयारी।	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	सीप विकास र आयआर्जनका कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	तह १ र २ को अनौपचारिक सिकाइको माध्यमबाट सिकेका ज्ञान सीपलाई प्रमाणिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद चारः अन्तरसम्बिन्धत विषय तथा क्षेत्रहरू

यस परिच्छेदमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम, अनौपचारिक शिषा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइमा पहुँच समानता तथा ,समता ,सहभागिता , सक्षमतालाई सुनिश्चित गर्ने महत्त्वपूर्ण अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रका रणनीति तथा कार्यक्रमहरु रहेका छन् । यी विषय क्षेत्र निम्नअनुसार छन् शिक्षक (क) पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन (ख) -समता तथा समावेशि (ग) विकास तथा व्यवस्थापनता विद्यालय सुरक्षा तथा (घ)आपतकालीन शिक्षा विद्यालयको पूर्वाधार विकास। साथै (ङ) शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग (च) विद्यार्थीको समग्र सर्वाङ्गीण विकासका लागि महत्त्वपूर्ण विषयहरू ,जस्तैः दिवा खाजा ,पोषण , ,स्वास्थ्यसुरक्षित पानी तथा सरसफाइसु ,रक्षाको विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएको छ। यी विषय क्षेत्रका विद्यमान अवस्था अपेक्षित उपलब्धि तथा यसको नतिजा तथा लक्ष्य ,रणनीति ,उद्देश्य , प्राप्तिका लागि अपनाउनुपर्ने क्रियाकलापहरू यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१ पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

पाठ्यक्रमले बालबालिकाहरूको शारीरिकसामाजिक ,संवेगात्मक संज्ञानात्मक तथा बौद्धिकलगायत , मूल्याङ् ,शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप ,चौतर्फी विकासका लागि सिकाइका विषयहरूकन तथा सिकाइ उपलब्धिको प्रारूप प्रदान गर्छ। राम्रो पाठ्यक्रमले सैद्धान्तिक प्राज्ञिक र व्यावहारिक पक्षबिच/ सन्त‌ुलन कायम राख्छ। यसले विषयवस्तु मात्र नभई सिप तथा सक्षमताको समेत विकास गर्छ। उपयुक्त प्रकारको शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियाले विद्यार्थीहरूको ज्ञान अभिवृद्धि ,सिप , गर्नसहयोग गर्छन्। पाठ्यक्रमले शिक्षकलाई बालबालिकाहरू जानकारी सहित सक्रिय भई , समाजमा वा सामाजिक प्रक्रियामा सहभागी हुन तयार छन् भन्ने कुरामा सुनिश्चित हुन दिशानिर्देश गर्छ। यसले अर्थपूर्ण रोजगारी, आर्थिक कार्यमा संलग्नता सहित दिगो रूपमा जीविकोपार्जन गर्न अगुवाइ गर्छ। पाठ्यक्रमले विविध सामाजिक बनोट तथा संस्कृतिको संरक्षण गर्दै महिला, बालिका र सङ्कटापन्न एवम् सुविधाविहीन समुदायका लागि गलत संस्कार तथा परम्परा रूपान्तरण गर्न मद्दत गर्छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा २०७७ , देखि कक्षा १ रकक्षा ११ मा नयाँ पाठ्यक्रम लागु गरिएको छ । कक्षा १ ३ को-पाठ्यक्रमलाई

अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रका आधारमा सक्षमता र विषय क्षेत्र समेटी एकीकृत गरिएको छ। व्यवहारकुशल तथा गैर संज्ञानात्मक सिप तथा जीवनोपयोगी सिपहरूको विकास तथा कार्यान्वयन गरिएको छ। स्थानीय परिवेशमा आधारित पाठ्यक्रम निर्माण गर्न स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी लागू गरिएको छ ।

विषयको प्रकृतिअनुसार प्रयोग सामुदायिक कार्यजस्ता प्रयोगात्मक अभ्यासका ,परियोजना कार्य , -लागि २५/ ५० प्रतिशत भार छुट्याउने प्रावधान गरिएको छ। पाठ्यक्रम प्रारूपले मातृभाषा तथा बहुभाषिक सन्दर्भमा सिकाइ सहजीकरणका लागि स्थानीय भाषामा सिकाउने प्रावधान गरेको छ। यसले कक्षाकोठामा प्रयोग गरिने भाषा र सिकारुको घरमा बोल्ने भाषाबिच तादात्म्यता राख्न सहयोग गर्छ।जसले सिकाइमा आउने बाधालाई पनि हटाउँछ सहयोग गर्छ। मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा मानिएको छ र सिकाइका लागि निरन्तर रूपमा पृष्ठपोषण प्रदान गर्न मूल्याङ्कन एक माध्यम रूपमा रहने पाठ्यक्रमको नीतिगत व्यवस्था छ।

माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारको कार्यान्वयनमा देखा परेको जटिलतालाई हेर्दा बजारको मागअनुसारका सिप हासिल हुने गरी यसमा रहेका अन्तरको विश्लेषण गरी पाठ्यक्रममा सुधार तथा समायोजन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

आधारभूत तहमा निर्माणात्मक तथा निरन्तर मूल्याङ्कन माध्यमिक तहमा आन्तरिक तथा बाह्य , मूल्याङ्कन पद्दति र सार्वजनिक परीक्षाहरू स्तरीकृत गरी परीक्षा तथा मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा विगत वर्षहरूमा विभिन्न सुधारहरू गरिए । कक्षा ५ र कक्षा ८ परीक्षा पालिकास्तरमा सञ्चालन गर्ने गरिएको छ । विद्यालयमा आधारित परीक्षाका नतिजाको विश्लेषण गर्न र तिनलाई व्यवस्थित रूपमा सिकाइ सुधारमा प्रयोग गर्न शिक्षकहरूलाई उपयुक्त किसिमले तालिम दिनु आवश्यक छ।

सामुदायिक विद्यालयको कक्षा ११-१२ मा अध्ययन गर्ने सबै विद्यार्थीले नि शुल्क रूपमाः पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। सामुदायिक विद्यालयहरूले पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले प्रकाशन गर्ने पाठ्यपुस्तकहरू प्रयोग गर्छन् तथापि संस्थागत तथा केही सामुदायिक विद्यालयहरूले निजी क्षेत्रबाट प्रकाशित र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले सन्दर्भ सामग्रीका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रयोजनका लागि सूचीकृत पुस्तकमध्येबाट छनोट गरी पाठ्यपुस्तकका रूपमा प्रयोग गर्छन्। सबै विद्यार्थीलाई समयमै पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराउने व्यवस्था स्थानीय तहबाट हुँदै आएको छ ।

यस पालिकामा मगर र नेवारी भाषी जनसंख्याको वाहुल्यता रहेकोले विद्यालयमा तहमा नै भाषामा अध्ययन अध्यापन गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक रहेको छ । सीमित स्रोतसाधन तथा सम्बन्धित भाषाका दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता मातृभाषाका सामग्रीको विकास र प्रयोगका लागि

चुनौतीका रूपमा रहेको छ। बालबालिकाको सिकाइलाई माध्यम भाषाका कारण अवरोध नहुने गरी उपयुक्त माध्यम भाषा छनोट तथा प्रयोग गर्ने कार्य पनि चुनौतीको रुपमा रहेको छ।

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी विकास र विषयगत शिक्षकको , विद्यालमाआधारित पेसागत सहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ। अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि समायोजित पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीमा अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार अधिकतम लचकता प्रदान गर्ने कार्य पनि चुनौतीपूर्ण छ।

४.१.३ उद्देश्य

यस योजनामा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन क्षेत्रका निम्न उद्देश्यहरू तय गरिएको छ :

१. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. स्थानीय परिवेशमा आधारित व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. परीक्षा एवं मूल्याङ्कन पद्धतिको सुदृढिकरण गर्नु ।
४. सिकाइका लागि मूल्याङ्कन मार्फत परीक्षा एवं मूल्याङ्कन पद्धतिको सुदृढीकरण गर्नु ।

४.१.४ रणनीतिहरू

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप ,२०७६ अनुरूप पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने
२. पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रबोधीकरण गर्ने
३. पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
४. शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वअध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध हुने व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्ने
५. माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग गर्ने
६. स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने
७. विद्यालयमा आधारित विद्यार्थी सहयोग पद्धति विकास गर्ने
८. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने
९. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा समावेशिता जलवायु ,हरित विद्यालय निर्माण ,लैङ्गिक पक्ष , वातावरण संरक्षण जस्ता ,परिवर्तनविषयवस्तुलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गर्ने
१०.विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने

११.निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोग गर्ने
१२.विपत्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन भएको हुने छ ।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुने छ ।
३. निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	९	९	९	९	९	९
३	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	३१	३१	३१	३१	३१	३१
५	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलता	०	५	१०	१५	२०	२५

	सम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या						
६	पाठ्यक्रमको अभिमुखीकरण	३१	३१	३१	३१	३१	३१
७	शिक्षण सिकाइमा डिजिटल सामग्री तथा शेजविकेद्धारा निर्मित सामग्रीको प्रयोग गर्ने विद्यालय	३१	३१	३१	३१	३१	३१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	कक्षा कोठामा	पटक	१	१	१	१	१	५		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन									
३	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	शिक्षक पेसागत सहायता अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	शिक्षण सिकाइमा डिजिटल सामग्री तथा शेजविकेद्धारा निर्मित सामग्रीको प्रयोग	निरन्तर								

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ शिक्षकहरूको सक्षमता तथा आवश्यकता निर्धारण गर्ने समग्र प्रारूप हो। योग्य, व्यावसायिक दृष्टिले सक्षम, उत्प्रेरित, प्रतिबद्ध तथा जिम्मेवार शिक्षक शैक्षिक प्रणालीका खम्बा हुन्। नेपालमा शिक्षकको उत्पादन विश्वविद्यालय तथा माध्यमिक तहको कक्षा ११ र १२ सञ्चालित विद्यालयहरूले गर्छन् भने शिक्षक सेवा आयोगले अध्यापन अनुमति पत्र प्रदान गर्नुका साथै रिक्त स्थानमा नियुक्ति गर्न सिफारिस गर्दछ। आयोगले शिक्षकको बढुवासम्बन्धी कार्य पनि गर्छ। आयोगले सिफारिस गरेका व्यक्तिलाई शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइले नियुक्ति र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा पदस्थापन गर्छन्। शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले शिक्षक पेसागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्छ भने शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले प्रमाणीकरण र कष्टमाइज्ड तालिमको पाठ्यक्रमहरू विकास गर्छ। प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले शिक्षकको क्षमता विकासका तालिम सञ्चालन गर्छन्।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा स्वीकृत दरवन्दि, राहत अनुदान, शिक्षण सहयोग अनुदानमा १९६ जना र नीजि श्रोतमा जम्मा ५ जना शिक्षाकहरु कार्यरत रहेका छन् । आधारभूत कक्षा १–३ मा १३६ जना, कक्षा ६–८ मा ३३ जना र माध्यमिक तह कक्षा ९–१० मा १९ जना तथा कक्षा ११–१२ मा ८ जना शिक्षक दरवन्दि रहेको छ । आधारभूत तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:८ रहेको छ भने माध्यमिक तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:११ रहेको छ । आधारभूत तहको कक्षा ६-८ मा आवश्यक न्युनतम शिक्षक दरवन्दि पुग्न सकेको छैन ।कार्यरत शिक्षकमध्ये करिव ५० प्रतिशत शिक्षकहरु तालिम प्राप्त छन् ।

सङ्घीय संरचना कार्यान्वयनमा आएपछि विगतमा कार्यथलो वा कक्षाकोठामा शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउन स्थापना गरिएका स्रोतकेन्द्रहरू खारेज गरिए। यी स्रोतकेन्द्रहरूको बिकल्पको रूपमा शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग गर्न र कार्यरत शिक्षकहरूको अनुभव साटासाट गर्न स्थानीय तह जिम्मेवार रहेको छ । यसका लागि एक गतिशील शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीको स्थापना गरी शिक्षक पेसागत सहायताको पद्दति कार्यान्वयनमा ल्याउनु आवश्यक छ।

विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले स्थानीय तहमा शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग गर्न शिक्षकहरूको रोष्टर तयार गरी परिचालन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । शिक्षकको पेशागत सहायता सम्बन्धमा मार्गदर्शनहरु तय भएका छन् । गुणस्तरीय शिक्षाको निर्धारणमा प्रधानाध्यापकको सक्षम नेतृत्व पहिचान गरिएको सन्दर्भमा विद्यालय क्षेत्र शिक्षा योजनामा शिक्षकहरूलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउन प्रधानाध्यापकलाई अझै जिम्मेवार बनाउने लक्ष्य राखेको छ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रद्वारा सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणले नेपाली र गणित विषयमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि सन्तोषजनक नभएको देखाएको छ भने यस पालिकाको शैक्षिक उपलब्धि पनि धेरै उत्साहजनक रहेको छैन ।

शिक्षकको नियमितता तथा कक्षाकोठामा बिताउने समय वृद्धि गर्न सकिएको छैन । शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको चुनौतीपूर्ण कुरा भनेको शिक्षणलाई आकर्षक पेसाका रूपमा विकास गर्न नसक्नु हो। हाल प्रतिभावान व्यक्तिहरूलाई यस पेसामा आकर्षित गर्न तथा टिकाउन सकिएको छैन। विश्वविद्यालयका अधिकांश शिक्षक तयारीका कार्यक्रमहरू पर्याप्त विषयवस्तु तथा शिक्षण सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्न नसक्दा क्षमतावान् शिक्षकहरूको आपूर्ति गर्न सकिएको छैन। विद्यमान सेवाकालीन तालिम तथा पेसागत विकासका कार्यक्रमले पनि शिक्षकहरूमा ज्ञान तथा सिप पूर्ण रूपमा सिकाउन सकेको छैन। सङ्घीयता कार्यान्वयनपश्चात् स्थानीय शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीको पनि अभाव देखिएको छ।शिक्षा तालिम केन्द्रहरूको सङ्ख्यामा भएको कटौती तथा पर्याप्त क्षमता नहुनुले पनि चुनौती थपेको छ। शिक्षक पदस्थापनामा रहेको भिन्नता तथा विद्यार्थीको सिकाइ र शिक्षकको कार्यसम्पादन तथा वृत्ति विकासबिच सम्बन्ध कायम गर्न नसक्नुका कारण शिक्षकको उत्प्रेरणा, वृत्ति विकास तथा उत्तरदायित्वमा चुनौती छ।

४.२.३ उद्देश्यहरू

१. तहगत, कक्षागत, तथा विषयगत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु
२. शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु
३. शिक्षकका लागि निरन्तर पेसागत विकासका अवसरको सुनिश्चितता गर्नु
४. शिक्षकको कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन प्रणालीलगायत प्रोत्साहन तथा वृत्ति विकासका अवसरहरूमा सुधार र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जबाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरी सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्था गर्नु।

४.२.४ रणनीतिहरू

१. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने
२. रिक्त दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्ने
३. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि सङ्घ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकास लगायतका विषयमा सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने
४. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक

सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ तथा मेन्टोरिङ पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने

५. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने
६. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. सबै विद्यालयमा पर्याप्त सङ्ख्यामा योग्य, तालिम प्राप्त, सक्षम, उत्साहित तथा पेसाप्रति प्रतिबद्ध तथा कार्यसम्पादनप्रति जिम्मेवार शिक्षकको व्यवस्था भएको हुने।
२. दरवन्दी मिलान सम्पन्न भई विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
३. शिक्षकहरूलाई निरन्तर पेसागत विकासका अवसर प्राप्त भएको हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	५	१०	१५	२०	२५	२८१
२	आधारभूत तहमा कार्यरत शिक्षक तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१५	२०	२५	३०	३५	४०

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१०	२०	३०	४०	५०	६०
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी नूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	१०	२०	३०	४०	५०	६०
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	०	५	१०	१५	२०	२५

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	तहगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण।	पटक	०	०	२	२	२	६		
२	स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग सञ्जाल	पटक	१	१	१	१	१	५		

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	गठन तथा तिनको कार्य प्रक्रिया निर्धारण									
३	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	निरन्तर								
४	विद्यालयमा आधारित शिक्षक पेसागत सहयोग	निरन्तर								
५	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित सिकाइका लागि अनलाइन अफलाइन शिक्षक तालिम , सहयोग तथा पृष्ठपोषणको विकास र सञ्चालन।	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	प्रारम्भिक बालविकासमा कार्यरत शिक्षकका लागि १५ दिने तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	परिक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	असल अभ्यासको आदान प्रदान	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विज्ञ समुह परिचालन तथा सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	३	३	३	३	३	१५		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
११	तहगत प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५		

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

नेपाल सामाजिक-सांस्कृतिक रूपमा विविधता भएको मुलुक हो। यहाँ विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातीय समुदायहरूको बसोबास छ। नेपाली समाजको यो विविधतालाई एकातिर पहिचान तथा सामर्थ्यका रूपमा लिने गरिन्छ भने अर्कोतिर ऐतिहासिक रूपमा यही भिन्नताका कारणले सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक रूपमा विभेद र वञ्चितीकरण परेका समुदायहरू पनि रहेका छन्। उदाहरणका लागि दलित तथा सीमान्तकृत समुदाय, नेपाली बाहेकका मातृभाषी समुदाय, अल्पसङ्ख्यक सांस्कृतिक समुदायहरू ऐतिहासिक रूपमा वञ्चितीकरणमा पर्न गई अहिलेसम्म पनि

यसको असर कुनै न कुनै रूपमा शिक्षाको पहुँच सहभागिता र उपलब्धिमा देखिने गरेको छ। , ,त्यसैगरी भौगोलिक तथा क्षेत्रगत आर्थिक तथा लैङ्गिक भिन्नताको प्रभाव पनि शैक्षिक पहुँच, सहभागिता र नतिजामा परेको देखिन्छ। विभिन्न किसिका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता तुलनात्मक रूपमा कमजोर छ।

विद्यालयमा भर्ना भएका बालबालिकाहरूलाई भयरहित र सुरक्षित वातावरणमा स्वागत गर्दै विद्यालयको सामाजिक तथा शैक्षिक प्रक्रियामा सुरक्षित भावनाका साथ सहभागी बन्ने अवसर सिर्जना गर्नु आवश्यक हुन्छ। विभेदका कारक तत्त्व (आर्थिक अवस्था आदि-सामाजिक ,क्षमता ,स्थान ,जाति ,लिङ्ग) लाई सम्बोधन गरी प्रमाणमा आधारित तथा सन्दर्भ अनुसारको अनुकूलित विधि अपनाई बालबालिकाहरूले पहुँचसहभागिता तथा सिकाइमा भोग्नुपरेका बाधा हटाउनुपर्छ ,। एकीकृत समता रणनीति २०१४ ले शैक्षिक उपलब्धिमा हुने विभेद हटाउन स्थानीय तहमा विद्यमान असमानता र यसको तीव्रताको मापन गर्नका लागि समता सूचकाङ्कसहित अवधारणात्मक कार्यढाँचा प्रदान गरेको छ।

विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच, सहभागिता तथा सिकाइका लागि नेपालको विद्यालय शिक्षा पद्धतिमा हालसम्मका कार्य तथा प्रगतिको सङ्क्षिप्त समीक्षा गरिएको छ। यसमा जातीगत तथा भाषिक ,लैङ्गिक ,विपन्नता ,अपाङ्गता , स ,भौगोलिकङ्टापन्न परिस्थितिमा रहेका तथा अन्य कारणले शिक्षामा पछि परेका बालबालिका तथा समुदायलाई समेटिएको छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा विद्यालयमा आधारित बाल विकास सहित ३१ वटा विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन । उक्त विद्यालयहरुमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरु अध्ययन गर्दै आएका छन । कतिपय विद्यालयहरुमा शारिरीक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु समेत रहेका छन । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरुको शिक्षामा पहुँच बृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या रिपोटिङ नभएकाले संख्या कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरु विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरु, सडक बालबालिकाहरु, असाध्य रोगहरुबाट पीडित बालबालिकाहरु अभिभावक र सहाराबिहीन बालबालिकाहरु रहेको समुदाय छ । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छन । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरु समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरुलाई आवासीय र गैरआवासीय रुपमा तोकिएको नियमका

आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ । खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १–८ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरु र दलित बालबालिकाहरुलाई कुनै न कुनै रुपमा सहयोग गरिदै आएको छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । बहिरा बालबालिकाहरु, सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरु, दृष्टिबिहिन बालबालिकाहरुको छिमेकी पालिकाहरुमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षा पढाईलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । गाउँपालिकाले धेरै महत्वपूर्ण कामहरु गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन ।

सामाजिक सचेतनासँगै विद्यालय सङ्ख्यामा भएको विस्तार ,माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा तथा निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको प्रबन्ध , प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकासदेखि कक्षा ५ सम्म विद्यालय खाजा कार्यक्रम विस्तार जस्ता विभिन्न लक्षित कार्यक्रमहरूका कारण भर्नादरमा यो उत्साहजनक प्रगति सम्भव भएको हो।

नेपालको संविधानले नेपाललाई समावेशी बनाउने दृष्टिकोणलाई मार्गनिर्देश गरेको छ। संविधानले आधारभूत तहको शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकका रूपमा लिँदै आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र न शुल्क हुनेःसबै भाषिक समुदायलाई आफ़्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक हुने व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले पनि शिक्षामा समता र समावेशिता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न नीतिहरू तय गरेको छ। अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ः, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारसम्बन्धी ऐन, २०७४ र अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा नियमावलीः, २०७७ ले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा आर्थिक सामाजिक रूपले पछाडि परेका समुदायलाई छात्रवृत्ति तथा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेबमोजिम शैक्षिक संस्थाद्वारा निःशुल्क रूपमा विद्यालय शिक्षा, उच्च शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रावधान राखेको छ।

आर्थिक रूपले विपन्न तथा दुर्गम हिमाली क्षेत्रमा आवासीय विद्यालय सञ्चालन तथा घुम्ती विद्यालय समेत सञ्चालनमा ल्याइएको छ । पहुँचमा वृद्धि भए तापनि विभिन्न सामाजिक समूह तथा क्षेत्रमा अझै पनि असमानता घटाउने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ।

४.३.३ उद्देश्य

१. लक्षित समूहका बालबालिकाको शिक्षामा समावेशी रूपमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु
२. लक्षित समूहका बालबालिकाको सिकाइ सहभागिता वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु
३. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद तथा दुर्व्यवहार नहुने सुनिश्चितता गरी बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सहभागिता र सिकाइ सहज हुने वातावरण सिर्जना गर्नु

४.३.४ रणनीति

१. विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्था पूरा गरी अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने । यसका लागि बालमैत्री विद्यालय प्रारूप (CFSF) तथा निर्धारित सिकाइका लागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्ने
२. अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (Disability Screening) गर्दै अपाङ्गताका किसिम तथा स्वरूप पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमको माध्यमबाट उपयुक्त समावेशी शिक्षाको व्यवस्थाका साथै आवश्यकतानुसार विशेष विद्यालयको प्रबन्ध गर्ने
३. छात्रवृत्तिका लागि विपन्न लक्षित गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहीन, कठिन परिस्थतिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिका सहभागी हुने व्यवस्था गर्ने ।
४. कार्यविधि तयार गरी आवश्यकताअनुसार थप विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गर्ने ।
५. विद्यालयमा सरसफाई तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीलक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्ने
६. आाधारभूत तहमा मातृभाषास्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सि ,काइको अवसर प्रदान गर्न प्राथमिकता दिने
७. पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, वातावरण ,इतिहास तथा नागरिक ज्ञान तथा सिपका साथै बृहत यौनिकता शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आबद्ध गर्ने
८. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम तथा विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, बहिष्करण र हेपाइ नहुने सुनिश्चिततासहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने

४.३.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

लैङ्गिकता ,जातीय ,अपाङ्गता ,आर्थिक अवस्था-सामाजिक ,प्रादेशिक, क्षेत्रीय भाषिक पृष्ठभूमि , कक्षा सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिजस्ता शैक्षिक सूचकमा ,आदिका आधारमा विद्यार्थी भर्ना हुने विद्यमानअसमानताहरू घटेको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	०	०	०	०	०	०
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९८	०.९८	०.९९	०.९९	१.०	१.०
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९८	०.९८	०.९९	०.९९	१.०	१.०
४	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको संख्या	०	०	०	०	०	०

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		

१	बालबालिकाको अपाङ्गताको लेखाजोखा गरी सो का आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाई नहुने सुनिश्चित गर्न संयन्त्र स्थापना	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	लैङ्गिक सञ्जाललाई स्थानीय तहहरूमा विस्तार गरी बालविवाह, लैङ्गिक हिंसा, हानिकारक लैङ्गिक अभ्यास तथा सकारात्मक पुरुषत्वका विषयमा सचेतनामूलक	पटक	१	१	१	१	१	५		

	कार्यक्रम सञ्चालनमा परिचालन गर्ने									
४	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	शिक्षा मातृभाषा/ बहुभाषामा पाउने व्यवस्था गर्ने									अध्ययन गर्ने
६	मातृभाषाका पाठ्यपुस्तक विकास तथा निर्माण									अध्ययन गर्ने
७	विद्यालयमा हुने विभेद दुर्व्यवहार हिंसा आदि रोकथामका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		

४.४ विद्यालयमा दिवाखाजा ,स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाईसंग स्वास्थ्य तथा पोषणका अवस्थाका प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुनेछ। स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाई सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ। सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ। विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाई उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी रु १५ बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ। सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

सामुदायिक विद्यालयको प्रारम्भिक कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीका लागि संघीय सरकारको सशर्त अनुदानबाट दिवाखाजाका लागि बजेट प्राप्त हुँदै आएको छ । स्थानीय उत्पादनलाई प्रोत्साहन हुने गरी खाद्य सामग्रीको व्यवस्थाका गरिएको र विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा सरसफाईका लागि सबै विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानी, शौचालय तथा स्वच्छताका कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको छ ।

सरकारले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका सार्वजनिक विद्यालयमा अध्यनरत सबै विद्यार्थीका लागि दिवा खाजाको प्रबन्धका लागि बजेट छुट्याएर महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गरेको भए तापनि नीति तथा कानुनी व्यवस्था, वित्तीय पर्याप्तता तथा दिगोपन, कार्यक्रमका लागि उपयुक्त सङ्गठनात्मक व्यवस्था, उपयुक्त कार्यक्रम विकास र कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका क्षेत्रमा विभिन्न चुनौती देखिएका छन्। अझै पनि सबै विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाईयुक्त शौचालयको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।

४.४.३ उद्देश्य

१. बालबालिकालाई स्वस्थ्य एवम् पोषणयुक्त तथा रैथाने पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु
२. स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीति

१. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमा खाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने
२. दिवा खाजाका लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधा विस्तार गर्ने
३. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने
४. विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने
५. दिवा खाजाका लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुलाई प्राथमिकता दिने
६. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनका लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने
७. दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरवलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाउने

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. गम्भीर रोगबाट सुरक्षित भई पर्याप्त पोषणका साथ बालबालिकाहरू स्वस्थ रूपमा विद्यालयमा सहभागी भएको हुने।
२. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being) मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful) सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्राथमिक उपचार किट; जुकाका चक्की वितरण गर्ने विद्यालय	५	५	५	५	५	६
२	पिउने पानी तथा स्वच्छता सहितको शौचालय भएका विद्यालय संख्या	१५	५	५	५	१	०
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	संङ्घीय सरकारको निर्णयानुसार					
४	वार्षिक रूपमा	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक	१ पटक

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या						
५	विद्यालयषमा सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	९	२	२	०	०	०
६	विद्यालयमा प्राथमिक उपचारको व्यवस्था भएको	५	५	५	५	५	६
७	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	निरन्तर					

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
८	दिवा खाजा व्यवस्थान	संङ्घीय सरकारको निर्णयानुसार निरन्तर					

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	संङ्घीय सरकारको निर्णयानुसार						भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	पटक	०	५	१०	१०	६	३१		
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	०	५	१०	१०	६	३१		
३	दिवा खाजाका लागि चाहिने खाद्य सामाग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाई	पटक वडामा	०	२	२	२	१	७		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	संङ्घीय सरकारको निर्णयानुसार						भौतिक लक्ष्य १०) (वर्ष	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	तालिम तथा सहयोग									
४	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	वटा	९	२	५	५	१०	३१		
५	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	९	३	०	०	०	०	१२		
६	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक	पटक	१	१	१	१	१	५		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	संङ्घीय सरकारको निर्णयानुसार						भौतिक लक्ष्य (वर्ष १०)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	ट्याबलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड तथा एच पि भि खोप आदि प्रदान)									
७	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	९	५	५	५	५	२	३१		

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपद् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

नेपाल सरकारले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी वा प्राकृतिक प्रकोपजस्ता आपत्कालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने हक सुरक्षित गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ। आपतकालीन अवस्थामा दिइने शिक्षाको मुख्य लक्ष्य विभिन्न कारणले उत्पन्न सङ्कटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित सङ्कटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी, हिमपात, हिमपहिरो, आगलागी, चट्याङ, खडेरी, अति चिसो र तातो वातावरणमा सुरक्षा तथा सिकाइको निरन्तरता।

यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने , गरीतत्कालको प्रतिकार्य गर्ने र आपत्कालपश्चात् क्षतिको पुनर्लाभ गर्ने कार्यढाँचा समेटिने गरिन्छ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभसम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय सुधार कार्यक्रममा राख्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय प्रतिकार्यको व्यवस्थापन एवम् कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने, सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी सैद्धान्तिक एवम् व्यवहारिक ज्ञान दिई विद्यालयमा हुन सक्ने हेपाइ, हिंसा, असुरक्षा, भय, त्रास, गाली-बेइज्जती, विभेदलागयतका गैरसंरचनात्मक विपद् तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा सुरक्षित, हिंसारहित र भयरहित सिकाइ केन्द्रका रूपमा विकास गरिने उल्लेख गरिएको छ।

कोभिड-१९ का कारण विद्यालय शिक्षामा सिर्जना भएका चुनौतीहरूमा बालबालिकाको सिकाइ क्षतिलाई कम गर्ने, शिक्षकहरूको अभिप्रेरणा र प्रतिबद्धतालाई कायम राख्ने, विभिन्न समूहका लागि उपयुक्त वैकल्पिक सिकाइका माध्यमहरू प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने र सबै तहमा विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक क्षमता विकास गर्ने प्रमुख रहेका छन् । कोभिड-१९ बाट भएको क्षतिलाई कम गर्न, क्षतिको आपूरण गर्न र शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन शिक्षा क्षेत्रमा कोभिड-१९ को प्रभाव तथा यसबाट भएको सिकाइ क्षतिको लेखाजोखा गरी आपूरणको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन आवश्यक छ।

यस पालिकामा प्रमूख रूपमा पहिरो भू कट्टान लगायतका विषयहरु बढी जोखिमपूर्ण रहेको छ।

नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, हालको कोभिड तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुवान जस्तो विपदले विद्यालयमा धेरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन । स्याङ्जा जिल्ला समेत यो समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन । विकट भौगोलिक अवस्था भएको गाउँपालिकाका विद्यालयहरु पनि विषेश पहिरो, बाढीको समयमा प्रभावित हुने गरेका छन । हालको कोभिड-१९ का विषम परिस्थितिले त झन आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै गरी आवश्यकताको आधारमा लागु गर्ने तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ सबैलाई सिकाएको अवस्था छ । नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाई सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन परियोजना पाठहरु, स्वअध्ययन, दर तथा खुल्ला शिक्षा लगायतको वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई पनि विशेष जोड दिएको छ।

यसमा देखिएका प्रमुख चुनौतिहरूमा आपत्कालीन अवस्थामा दिइने शिक्षालाई अन्तर सम्बन्धित विषयका रूपमा वा छुट्टै विधाका रूपमा सम्बोधन गर्ने यसका लागि ,छुट्टै योजना बनाउने वा योजनाको हरेक अवयवमा समावेश गर्ने यस योजनामा ,प्राकृतिक प्रकोप मात्र सीमित हुने वा महामारी तथा सामाजिक तथा राजनीतिक द्वन्द्वले सिर्जना गर्ने अवरोधको समेत सावधानी अपनाउने, योजनालाई अल्पकालीन बनाउने वा दीर्घकालीन बनाउने भन्ने विषय रहेका छन्। शिक्षा क्षेत्रमा कोभिड-१९ ले पारेको प्रभाव कम गर्न, क्षतिको आपूरण गर्न र सोका लागि योजनाको निर्माण गर्ने विषय चुनौती रहेको छ।

४.५.३ उद्देश्य

१. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु
२. सम्भावित विपतको व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।
३. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु

४.५.४ रणनीति

१. विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्य र पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधि तयार गर्ने
२. सम्भावित प्रकोप तथा विपत्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी गराउने

३. कोभिड- १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गर्ने ।
४. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने
५. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपत् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्ने
६. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने
७. स्थानीय स्तरमा शिक्षा समूह (Education Cluster) निर्माण तथा परिचालन गर्ने
८. शैक्षिक सेवा निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने यन्त्र उपकरण, खाद्यान्न, पोसाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
९. विपद् व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने
१०. हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास भएको हुने छ।
२. सम्भावित विपत्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
३. आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता	०	२	२	२	२	२

	महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या						
२	हरित विद्यालय सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१
३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास	पटक	०	०	१	१	१	३		

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
२	विपत् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताका लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	०	०	१	१	१	३		
३	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	०	०	१	१	१	३		
४	विपत् प्रतिरोधी विद्यालय सङ्ख्या	वटा	०	०	५	५	५	१५		
५	शिक्षक तथा विव्यस पदाधिकारीलाई तालिम सञ्चालन।	पटक	०	०	१	१	१	३		
६	विद्यार्थीका लागि स्वास्थ्य तथा मनोवैज्ञानिक परामर्श सेवा उपलब्धता।	पटक	०	०	१	१	१	३		
७	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अध्यावधिक	पटक	०	०	१	१	१	३		

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षण सिकाइको लागि सुरक्षित विद्यालय भवन र कक्षाकोठा सहित, खेलमैदान, शौचालय तथा सुरक्षित पानी तथा स्वच्छताको सुनिश्चितततताको आवश्यकता पर्दछ। शिक्षा नियमावली, २०५९ ले एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी हुनका लागि प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास र आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षा(१-५) का लागि प्रति विद्यार्थी ०. ७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफलको मापदण्ड तोकेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयका साथै विपद् जोखिममा उत्थानशील बनाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले आत्मसात् गरेका सबैका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास एवं विस्तारको नीति र हालसम्मको अभ्यास र सिकाइ अनुभवका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको यस योजनामा भौतिक पूर्वाधार विकासको कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा सञ्चालित ३१ विद्यालयहरुमध्ये ९ वटा विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक सुविधा पुगेका विद्यालय छन् । उक्त विद्यालयमा कक्षाकोठा, कार्यालय कक्ष, पुस्तकालय, प्रयोगशाला कक्ष लगायतका भौतिक सुधिवधा उपलब्ध छन् । अझैपनि १० वटा विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार विद्यालय भवन/कक्षाकोठा पुगेको छैन । विगतमा बाढी तथा पैह्रोबाट १ वटा विद्यालय क्षति भएका छन् । सबै विद्यालयका भवन भुकम्प प्रतिरोधि प्रविधिमा निर्माण भएका छैनन् । आगामी ५ वर्षमा १० विद्यालयमा २० वटा कक्षाकोठा थप गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गरेको नीतिगत प्रावधान कार्यान्वयन गर्दा विद्यालयमा तहगत एवम् विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा बन्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधार (शिक्षण सिकाइ कक्ष, कार्यशाला/प्रयोगशाला, पुस्तकालय, अतिरिक्त क्रियाकलाप एवम् खेलकक्ष, विद्यालय सभा हल, मञ्च, बगैंचा, कम्प्युटर कक्ष, शिक्षक कक्ष, प्रधानाध्यापक कक्ष) को आवश्यकता पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको लागि तहगत सरकारको जिम्मेवारी स्पष्ट पार्नु अर्को चुनौती रहेको छ।

भवन संहिताअनुरूप विद्यालय भवनहरू निर्माण हुने विषय अर्को चुनौतीको रूपमा रहेको छ। विद्यालयको निर्माण पूर्णताको अवधारणाअनुरूप हुन नसक्दा कतिपय विद्यालयहरूका कक्षाकोठा नै आंशिक मात्र बनेका छन् भने कतिपयमा प्रयोगशाला नबनेका, शौचालय नबनेका वा पर्याप्त नबनेका,

खानेपानी तथा सरसफाइका लागि संरचना नबनेका वा उपयुक्त नभएका, घेराबारा तथा खेल मैदान नबनेका, संरचनाहरू समावेशी तथा अपाङ्ता मैत्री नभएका देखिन्छन्।

सबै सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय छन भने करिब १० विद्यालयमा महिला शिक्षक शौचालय छन । सबै विद्यालयमा आफ्नै खानेपानीको श्रोत रहेको छ भने सबैमा पानी शुद्धीकरणको व्यवस्था गरिएको छ । पालिका भरमा ११ वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, ११वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, ९ विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र सबै विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको छ। विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा सबै विद्यालयमा स्टाफ कोठा, ९ विद्यालयमा स्टोर कोठा साथै २ विद्यालयमा पर्याप्त खेल मैदान रहेका छन । अधिकांस विद्यालयमो घेराबारा समेतको व्यवस्थापन हुन सकेको छैन भने केही विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण समेत भएका छन । विद्यालयमा भौतिक पुर्वाधार निर्माण तथा मरम्मत सम्भारको लागि केन्द्रबाट नियमित रुपमा सशर्त अनुदान लगायतबाट अनुदान प्राप्त नभएको अवस्थामा विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छन:

१.भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानीय तहको प्रभावकारी भुमिका नहुनु ।

२.पूर्वाधार विकास कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु।

३.सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु ।

४.आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउन ु।

४.६.३ उद्देश्य

१. विद्यालय शिक्षा पूर्वाधारका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु।

२. सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधाहरू सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत सम्भार तथा सबलीकरण गर्नु।

४.६.४ रणनीति

१. भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तहविद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपण , र भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने

२. एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकै पटक गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने

३. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गर्ने

४. विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार सबलीकरण तथा पुनर्निर्माण एवम् मर्मत सम्भार गर्ने
५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
६. भौतिक निर्माणको स्रोत परिचालनमा तीन तहका सरकारबिच समन्वय कायम गरी एकद्वार प्रणालीको अपनाउने
७. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा स्थानीय समुदाय, सरकारी एवम् गैरसरकारी तथा समुदायमा आधारित सङ्घसंस्थाको परिचालन गरी साझेदारीमा निर्माण कार्य गर्ने

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री प्रकोप उत्थानशील तथा सुरक्षित वातावरणसहित ,अपाङ्गतामैत्री , भौतिक पूर्वाधार भएको हुने।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	९	१	१	१	१	१
२	नयाँ निर्माण भएका कक्षाकोठा सङ्ख्या	०	०	१	१	१	१
३	सबलीकरण भएका कक्षाकोठा सङ्ख्या						

४	नयाँ निर्माण भएका शौचालय सङ्ख्या	०	०	१	१	१	१
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरण का लागि कार्य भएका विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	विद्यालय भवन निर्माण	पटक	०	०	१	१	१	३		
२	विद्यालयको सबलीकरण	सङ्ख्या	०	०	१	१	१	३		
३	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन	विद्यालय सङ्ख्या	०	०	१	१	१	३		

क सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	तथा मर्मत सम्भार र फर्निचर व्यवस्थापन समेत									
४	छात्रा र छात्रलाई अलग्गै शौचालय तथा पानी तथा सरसफाइ को प्रबन्ध	विद्यालय सङ्ख्या	०	३	३	३	३	१२		
५	प्रारम्भिक बालविकास का लागि पानी तथा सरसफाइ का साथै अलग्गै शौचालय	विद्यालय	०	३	३	३	३	१२		
६	अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय	०	०	१	१	१	३		
७	विद्यालय भौतिक		०	०	१	१	१	३		

क्र सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची भर्ने									

४.७ शिक्षामा सूचना प्रविधि

४.७.१ परिचय

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न, सिकाइलाई सान्दर्भिक बनाउन, सिकाइप्रति विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापनमा सुधार गरी सुशासन कायम गर्न सहयोग पुग्दछ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याई यसको प्रयोगमा भएको विभेद (डिजिटल डिभाइड) कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइमा सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहयोग पुऱ्याउँदछ ।(२०१३ ,शिक्षा मन्त्रालय) शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि गुरु योजना, २०१३ ले चार ओटा प्राथमिकताका क्षेत्रहरू सूचना तथा सञ्चारका (क) :लागि संरचना (जडान, सामग्री, तथ्याङ्क) निर्माणमानव (ख) संशाधनको विकास (ग)डिजिटल सामग्रीको विकास र (घ) शिक्षण विधि र व्यवस्थापनको सुधार, पहिचान गरेको छ। उक्त गुरु योजनाले यी चार ओटा क्षेत्रका रणनीति, क्रियाकलाप र लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ। यी क्षेत्रहरू हालको परिस्थितिमा पनि उत्तिकै सान्दर्भिक रहेकाले वर्तमानको आवश्यकता अनुकूल रणनीति, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू अद्यावधिक तथा परिमार्जन गरी यस योजनामा समावेश गरिएको छ।

कोभिड–१९ को महामारीले विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगको आवश्यकतालाई थप पुष्टि गरेको छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिले विभिन्न प्रकारका विपद् तथा महामारीमा पनि शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी सिकाइ (अनलाईन र अफलाइनसमेत) लाई निरन्तरता दिने प्रयत्नहरू गरिए तापनि पर्याप्त क्षमता तथा संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकिएको छैन। यस्तो अवस्थामा सबैका लागि सहज पहुँच पुग्ने गरी शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्नु आवश्यक भएको छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगसम्बन्धी कतिपय नीति तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन्। विद्युत र कम्प्युटरमा पहुँच, इन्टरनेट कनेक्टिभिटी, डिजिटल सिकाइ सामग्रीको विकास तथा ती सामग्रीमा पहुँच, शिक्षकको क्षमता समेतका मानव संशाधनको विकास

र शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसहित सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको संरचनामा केही प्रगति भएको भए तापनि सुधारहरू आवश्यक छन्।

विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधारको विकासमा वर्षैपिच्छे सुधार हुँदै गएको र धेरैजसो माध्यमिक विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार भए तापनि यी सुविधाहरू पर्याप्त छैनन् र ज्यादै कम विद्यालयले मात्र शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्ने गरेका छन्। कतिपय विद्यालयहरूले विभिन्न व्यक्ति तथा सङ्घसंस्थाबाट पनि यस्ता सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी उपकरण प्राप्त गर्ने गरेका छन्।

शैक्षिक तथ्याङ्क २०८० को प्रतिवेदन अनुसार यस पालिकामा सञ्चालित ३१ वटा विद्यालयहरुमा विद्युत सुबिधा पुगेको छ ।१० वटा विद्यालयमा कम्प्युटर ल्यावको व्यवस्था रहेको छ भने ३१ वटा विद्यालयमा इन्टरनेट जडान गरिएको छ । इन्टरनेट जडान सहित कम्प्युटर ल्याव स्थापना भएका विद्यालयमा डिजिटल सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था, कम्प्युटरसम्बन्धी ज्ञान भएका शिक्षकहरुको कमी तथा शिक्षण सिकाइमा प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कमजोर रहेको छ । सबै शिक्षकहरुलाई कम्प्युटरसम्बन्धी ज्ञान, सीप प्रदान गर्नु, नियमित विद्युत आपूर्ति तथा कक्षाकोठामा प्रविधिको प्रयोगलाई प्रभावकारी बनाउने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

४.७.३ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी कार्यक्रमका निम्नलिखित उद्देश्यहरू लिएको छ :

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच पुऱ्याउनु
२. सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु

४.७.४ रणनीति

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको सम्बन्धमा सबै शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग गर्ने
४. शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने
५. शैक्षिक स्रोत सामग्रीमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने

६. कम्प्युटर लाइब्रेरी तथा डिजिटल पुस्तकालयको माध्यमबाट दृष्टिविहीन तथा सुनाइ क्षमता कमजोर भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी दृश्य तथा श्रव्य सामग्रीको उचित प्रबन्ध र प्रयोग गर्ने

४.७.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र विस्तारले प्रभावकारी ढङ्गबाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुने छ ।

२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सङ्ख्या	९	९	१३	१५	१७	१९

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
३	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	१	२	४	५	६
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	२	०	०	०	०	०
५	विद्युत्को पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार गरी इलाइब्रेरी स्थापना	५	१	१	१	१	१	५		
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	५	१	१	१	१	१	५		
३	शिक्षकको क्षमता विकास	३१	५	५	५	१०	१०	१०		
४	प्रत्येक विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	०	१	१	१	१	१	५		
५	IEMIS व्यवस्थापन	३१	३१	३१	३१	३१	३१	३१		
६	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरुको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	०	१	१	१	१	१	५		
७	सबै सामुदायिक विद्यालयमा १/१ वटा ल्यापटप वितरण	२०	१	१	१	१	१	१		

परिच्छेद पाँचः सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्वजिम्मेवारी ,पारदर्शिता , बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन समता , तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्य प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रिया व्यवस्थित गरिनुपर्छ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापनअन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्यांकन जस्ता क्षेत्र समावेश गरिएको छ । यस परिच्छेदमा समावेश गरिएका क्षेत्रलाई पनि अरु परिच्छेदमा जस्तैः परिचय, वर्तमान अवस्था, उद्देश्य, रणनीति, उपलब्धि, नतिजा र मुख्य क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण गरि सातओटा उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र

संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय सरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास ,सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलनर प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ जमा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा /शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७५ ले शिक्षासम्बन्धी २३ वटा अधिकारहरु तोकेको छ। यी कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ राखिएको छ। प्रदेश सरकारहरूले प्रदेश स्तरका सेवा प्रवाह गर्न जिल्लास्तरमा कार्यालय स्थापना गर्ने क्रम सुरु गरेका छन्।

विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्यक्तिले प्रदान गर्दै आएका सेवा निरन्तर हुन नसकेकोले विद्यालयहरूमा सुपरिवेक्षण र शिक्षक पेसागत सहयोग पद्धतिको अभाव भएको अवस्था छ। यसका लागि यस विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले वैकल्पिक शिक्षक पेसागत सहयोग तथा सुपरिवेक्षणका लागि अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन संयन्त्र बनाउने प्रस्ताव गरेको छ।

सरकारका तीनै तहहरूबिच सहजीकरण र समन्वयका पक्षमा सुधार गरी विद्यार्थीको नतिजा प्रतिको जवाफदेहितामा सुधार गर्नु आवश्यक छ। प्रत्येक तहका सरकारले साझा लक्ष्य हासिल गर्न आ–आफ्ना भिन्न भिन्न विशेषता र क्षमतालाई सम्बोधन गर्ने किसिमको संस्थागत व्यवस्था, क्षमता विकास र सोअनुसार कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी र संस्कृतिको विकास गर्नु आवश्यक छ।

साबिकका जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरू शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइमा रुपान्तरण भएका छन्। यिनले सङ्घीय शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमातहत काम गर्छन्। स्थानीय तहमा , शिक्षा शाखा रहनेव्यवस्था छ। स्थानीय तहको शिक्षा शाखामा शिक्षा सेवाको कर्मचारीको दरबन्दी निर्धारण गरी पदस्थापन गरिएको छ। सङ्घीयताका सन्दर्भमा शिक्षा प्रशासन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारीसक् ,षम तथा नतिजामुखी बनाउनका लागि वर्तमान संरचना, कार्य विभाजन तथा क्षमताको पुनरावलोकन गर्न आवश्यक छ।

५.१.३ उद्देश्य

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु
२. जनशक्तिका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु
४. समग्र शैक्षिक नतिजाप्रति जबाफदेही बनाउन विद्यालय व्यवस्थापनलाई सक्षम बनाउनु।

५.१.४ रणनीति

१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने
२. संस्थागत संरचनाअनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने
४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने
५. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने

६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने

५.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुने छ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुने छ ।

(ख) प्रमुख नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	१	१	१	२	२	२
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	२	२	३	५	५	५

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१
५	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	४	०	१	१	१	२
६	विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन भएका विद्यालय संख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१
७	समयमै शैक्षिक	३१	३१	३१	३१	३१	३१

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	तथ्याङ्क भर्ने विद्यालय संख्या						
८	नियमितरूपमा लेखापरीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण गर्ने विद्यालय संख्या	३१	३१	३१	३१	३१	३१

(ग) प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	०	०	०	१	१	१	३		
२	संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास	०	०	१	२	२	२	७		
३	प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	०	०	१	२	२	२	७		
४	कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	०	०	५	५	५	५	२०		
५	विद्यालय कार्यसम्पादन	०	०	५	५	५	५	२०		

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
	एवम् स्वमूल्याकंन गर्ने, गराउने									

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

यस योजनाले प्रस्ताव गरेका उद्देश्य तथा लक्ष्यहरूलाई नतिजा र उपलब्धिमा रूपान्तरण गर्न कार्यान्वयनको उपयुक्त र सबल संरचनात्मक प्रबन्ध आवश्यक हुन्छ। योजनाको कार्यान्वयन प्रबन्ध अन्तर्गत आवश्यक सङ्गठन तथा संरचना, जनशक्ति, नीति, कानुन तथा मापदण्ड र जिम्मेवारी सहितको उत्तरदायित्त्वको संरचना पर्दछन। यसअन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमाको संयन्त्र, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन पर्दछन् ।नेपालमा संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शिक्षा शाखामार्फत शिक्षासम्बन्धी कार्यहरू भईरहेका छन्। स्थानीय तहका शिक्षा शाखाहरूले सम्बन्धित तहअन्तर्गत विद्यालयस्तरीय शिक्षा योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दछन्। प्रत्येक विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षकमध्ये एक जनालाई प्रधानाध्यापक नियुक्त गरी विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको छ।

स्थानीय तहलाई विद्यालय शिक्षाका सवालहरूमा प्राविधिक सहायता र सहयोग उपलब्ध गराउने र प्रादेशिक तथा सङ्घीय सरकारहरूले स्थानीय तहहरूसँग शिक्षाका विभिन्न विषयहरूमा साझेदारी तथा समन्वय गर्ने विषयमा स्पष्ट गर्नु जरुरी रहेको छ ।

स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्र विकासका लागि आवधिक योजना तयार गर्ने, सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट प्राप्त ससर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने, योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, मापदण्ड तथा निर्देशिका विकास गर्ने, शिक्षा शाखाको क्षमता सुदृढ गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाहरू संलग्न रहेको समन्वय समिति आवश्यकतानुसार अन्य समितिहरू निर्माण गर्ने कार्यहरु भैरहेका छन्।साथै शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग आदान प्रदानका लागि स्थानीयस्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन

गर्ने, विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक शिक्षक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने कार्य हुँदै आएको छ ।

विद्यालय सुधार योजना बनाई वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गर्ने, स्थानीय तहबाट प्राप्त बजेट तथा आफ्नै स्रोतका बजेट प्रयोग गरी विद्यालय व्यवस्थापन समितिले वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने, विद्यालय सुधारसँग सम्बन्धित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापक जिम्मेवार बनाउने, विद्यालय व्यवस्थापनका लागि प्रधानाध्यापकहरूको सशक्तीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षाकोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने, अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र विद्यालयको कार्यसम्पादनका सम्बन्धमा सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने, स्थानीय तहका सम्बन्धित शाखाहरू, स्थानीय सामुदायिक तथा गैरसरकारी संस्था तथा स्रोतव्यक्ति समेतको सहकार्यमा विद्यार्थीका लागि पोषण, स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा विपद्को अवस्थामा समेत शिक्षाको निरन्तरताका लागि आवश्यक समिति वा संरचना तयार गर्ने जस्ता कार्यहरु विद्यालयस्तरबाट हुँदै आएको छ ।

५.२.३ उद्देश्य

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु
२. जनशक्तिका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु

५.२.४ रणनीति

१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने
२. संस्थागत संरचनाअनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने
४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने
५. प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्षलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने

५.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

(क) उपलब्धि

१.शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

१.शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद छः लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

देश विकासको लागि" शिक्षा पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो" भनिन्छ । दिगो विकासका लागि राष्ट्रले प्राथमिकताका साथ शिक्षामा लगानी गर्नुपर्दछ । नेपालले विभिन्न कालखण्डमा शिक्षासम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम तय गर्दा शिक्षामा लगानी वृद्धि गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

नेपालमा बजेट निर्माणका चरणमा शिक्षा क्षेत्रको बजेट प्रमुख छलफलको विषय बन्ने गर्दछ । शिक्षामा राष्ट्रिय बजेटको २० सम्म लगानी %पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको भए तापनि अहिलेसम्म उक्त लक्ष्य पूरा भएको पाइँदैन । अहिलेको विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको अन्त्यसम्ममा लगानी वृद्धि हुने आशा गर्न सकिन्छ ।

संविधानले आधारभूत शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य गराउने ,माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क गर्ने र अपाङ्ग ,महिला ,जात तथा वर्ग विभेद नहुने गरी शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्न राज्यको दायित्व हुने कुरा प्रस्ट पारेको छ । शिक्षा ऐन ,नियम ,राष्ट्रिय शिक्षा नीति,२०७६ र विद्यालय क्षेत्र विकास योजना ,२०७३ ले पनि यसै कुरालाई पछ्याएको छ ।

विद्यालय शिक्षामा लगानी गर्नु संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा दायित्व भएकोले यस विषयमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनुपर्दछ। तहगत सरकारबाट तोकिएको क्रियालापमा आधारित लगानी नगरी पुरक लगानीको उत्तरदायित्व सयन्त्र विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ। परिमाणस्वरुप विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीको पारिश्रमिक र भौतिक निर्माण लगायतका कार्यमा सङ्घीय तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत उपलव्ध हुने सशर्त अनुदानका अतिरिक्त स्थानीय सरकारले आफ्नै स्रोतबाट समेत बजेट विनियोजन गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत ९६ हजार रहेको छ । तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका छन् ।

पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

६.३ उद्देश्य

१. शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
२. योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु

६.४ रणनीति

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट शिक्षामा लगानीमा वृद्धि गर्ने
२. विद्यालय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारीता बढाउने
३. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको १० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने
४. शिक्षामा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई उचित नियमनका साथ प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गर्ने
५. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गर्ने
६. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याइ वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाउने
७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

६.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप, नतिजा र लक्ष्य

(क) उपलब्धि

१. शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
२. योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु

(ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ (सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्ष को जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१०९११	१०९१५	१०९२०	१०९२५	१०९३०	५४६०१	
२	आधारभूत शिक्षा	१०१०१०	१०१०२०	१०१०३०	१०१०४०	१०१०५०	५०५१५०	
३	माध्यमिक शिक्षा	२५१००	२५११०	२५१२०	२५१३०	२५१४०	१२५६००	
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	९९०	१०००	१०१०	१०२०	१०३०	५०५०	
५	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	१३४७	१३४५	१३४०	१३३५	१३३०	६६९७	
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	

क्र. सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्ष को जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
७	विद्यालय व्यवस्थापन	२४३५	२४४०	२४४५	२४५०	२४५५	१२२२५	
८	निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	
९	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँचस/मावेशी शिक्षा	०	०	१०००	१०००	१०००	३०००	
११	शिक्षामा सूचना प्रविधि	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	

क्र. सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्ष को ज म्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१२	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	०	०	०	१०००	१०००	२०००	
१३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१००	१००	५००	५००	५००	१७००	
१४	योजना कार्यन्वयन अनुगमन तथा मूल्यङकन समन्वय र सहजीकरणा	१००	१००	१००	१००	१००	५००	
	जम्मा	१५३९९३	१५४०३०	१५५४६५	१५६५००	१५६५३५	७७६५२३	

आ (प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट)

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१								
२								
३								
४								
५								

इ (स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापका लागि प्राप्त हुने अनुमानित बजेट)

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१	प्रारम्भिक बालविकास र विद्यालय कर्मचारी	७५००	७५००	७५००	७५००	७५००	३७५००	
२	राष्ट्रपति रनिङ्ग	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००	

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
३	वार्षिक परिक्षा स्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	
४	IEMIS तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	
५	शिक्षक डायरी छपाइ	१००	१००	१००	१००	१००	६००	
६	क्यालेण्डर छपाइ	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	
८	अभिभावक शिक्षा	०	0	५०	५०	५०	१५०	
९	विद्यालयमा योग तथा ध्यान	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	
१०	विद्यालयमा बाल कक्षाको	०	१००	१००	१००	१००	४००	

क्र. सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
	ठा व्यव स्थापन							

घ अन्य (सङ्घसंस्थाबाट शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट)

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१								
२								
३								
४								
५								

६.६ योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया

योजनामा उल्लिखित परिच्छेद ३, ४, ५ र ६ मा उल्लिखित प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यलाइ प्रस्तावित भौतिक लक्ष्य मानि वार्षिक रूपमा सो कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक बजेट हिसाब गरी एकाइ लागत निर्धारण गर्ने । सो एकाइ लागतले लक्ष्य लाई गुणन गरी वार्षिक बजेट निर्धारण गर्ने । क्रियाकलापगत बजेटको जम्मा जोड हिसाब गरी उक्त उपक्षेत्रमा आवश्यक पर्ने बजेट हिसाब गरी उपक्षेत्रगत कार्यक्रम तथा बजेटको सारांश तपशिलको तालिकामा तयार गर्ने । उपक्षेत्रगत क्रियाकलापगत विस्तृतीकरणलाई अनुसूचीमा राखुपर्छ ।

उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्षगत रूपमा बजेट अनुमान					पाँच वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१८४११	१८४१५	१८४२०	१८४२५	१८४३०	९२१०१	
आधारभूत शिक्षा	१०१०१०	१०१०२०	१०१०३०	१०१०४०	१०१०५०	५०५१५०	
माध्यमिक शिक्षा	२५१००	२५११०	२५१२०	२५१३०	२५१४०	१२५६००	
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	९९०	१०००	१०१०	१०२०	१०३०	५०५०	
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	१३४७	१३४५	१३४०	१३३५	१३३०	६६९७	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	
आपतकालीन तथा संकटपुर्ण	०	०	०	१०००	१०००	२०००	

अवस्थामा शिक्षा							
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१००	१००	५००	५००	५००	१७००	
योजना कार्यन्वयन अनुगमन तथा मूल्यङकन समन्वय र सहजीकरणा	१००	१००	१००	१००	१००	५००	
जम्मा	१५८०५८	१५८०९०	१५८५२०	१५९५५०	१५९५८०	७९३७९८	

माथिको तालिका अनुसार तयार भएको बजेटका लागि स्रोतको अनुमान गर्दा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने प्रस्तावित बजेट तथा विभिन्न सङ्घसंस्थाबाट कार्यान्वयन हुने क्रियाकलापको समेत हिसाब गरी बजेटको गरिएको छ ।यसरी योजनामा पाँच वर्षका लागि आवश्यक पर्ने बजेट व्यहोर्ने स्रोतको हिसाब गर्दा नपुग हुने बजेट जम्मा रू.दश लाख हुने अनुमान गरिएको छ । उक्त बजेट संघ तथा प्रदेशबाट हुने वार्षिक बजेट र स्थानीय तहको प्रस्तावित वृद्धिदरका आधारमा पूर्ति गरिनेछ । स्थानीयस्तरमा कार्यरत गैरसरकारी संघसंस्थाहरूबाट प्राप्त हुने कार्यक्रमलाई समेत यसमा जोडने छ ।

६.७ योजना कार्यान्वयनका लागि वर्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन

योजना कार्यान्वयन गर्दा वार्षिक रूपमा तय भएका योजना तथा कार्यक्रमलाइ वार्षिक रूपमा सङ्घ प्रदेश तथा स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रमका आधारमा वार्षिकरूपमा स्रोत सुनिश्चितताका आधारमा वार्षिक रणनीति तथा कार्यान्वयन योजना निर्माण गर्नुपर्छ । यसमा योजनाका रणनीति तथा कार्यक्रमलाई अद्यावधिक गरी कार्यान्वयन हुने र स्रोत सुनिश्चित भएका सो आर्थिक वर्षमा कार्यान्वयन हुने कार्यक्रमलाइ समावेश गर्नुपर्छ । योजना निर्माण गर्दा स्थानीय तहको पाँच वर्षे बजेटसहितको वार्षिक योजनामा उल्लिखित क्रियाकलापलाई केन्द्रीत भइ वार्षिक बजेट तथा

कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन रणनीति तयार गर्नुपर्छ । वार्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण गर्दा यसै योजनाको ढाँचालाई आधार मानी तयार गरिनेछ ।

परिच्छेद सातः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

७.१ परिचय

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ । स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन ।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वियनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन नियमन र मूल्यांकन गर्ने , कार्य गरिरहेको छ। खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । बिद्यालयमा बि .स.व्य. को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ.अ.र प्र। अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको , दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि

वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । हरिनास गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र.स	**अनुगमन गर्ने निकाय**	**अनुगमन प्रकृया**	**जिम्मेवारी**	**अनुगमन समय**	**अनुगमन सूचक**
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, ,निरक्षण ,सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगम कक्षाको ठा अनुगमन फाराम , प्रतिवेदन
२	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ		एकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ,सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा

गाउँपालिका वडाहरू,सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

७.३ उद्देश्य

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास गर्नु
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु

७.४ रणनीति

१. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनका लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
२.नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने
३. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने
४. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने
५. योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने
६. अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले तोकेबमोजिम अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरी स्थानीय तहमा पेस गर्ने

७.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१.अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास भएको हुने छ।
२.नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुने छ ।
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुने छ।

नतिजा

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भएको हुने छ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुने छ ।

७.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	नियमित	३	३	३	३	३	१५	१५०	
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५०	
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको त्रैमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	४	४	४	४	४	२०	२००	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	५०	
५	अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५०	
६	शैक्षिक तथ्याङ्क प्रकाशन	पटक	१	१	१	१	१	५	५०	

७	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		

अनुसुचीहरु

१.पालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरुको विवरण २०८१

२.पालिका भित्रका विद्यालयको विद्यार्थी विवरण २०८१

३.पालिका भित्रका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक विवरण २०८१

४.शिक्षा शाखाको जनशक्ति विबरण

५.सन्दर्भसामग्रीहरु

६. विद्यालयबाट माग गरेका योजनाहरु

पालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरुको विवरण २०८१

S.N	Iemis Code	School Name	School Type	Ward	Head Teacher Name	Head Teacher Contact Number	School Email	Eced Establishment Date	Basic Level (1–5) Establishment Date	Class Registered Upto	School Level
1	390290002	Thanapati Basic School	Public	1	Damodar Acharya	9846286043	thanapatiprimary@gmail.com	2069-02-16	2040-01-05	5	Primary
2	390290005	Adharbhut Ma. Vi.	Public	1	Gupta Bahadur G.T.	9826199552	adharbhutssh1@gmail.com	2056-04-20	2046-03-19	10	Secondary
3	390290006	Shree Bhoj Prakash Secondary School	Public	1	Dev Bahadur Rana	9856019922	bhojprakashhss@gmail.com	2063-02-20	2019-10-07	12	Higher Secondary
4	390290008	Calyx English Boarding School	Private	1	Chhabi Raj Rana	9802801255	machhacm@gmail.com		2066-03-10	8	Lower Secondary
5	390170001	Jana Kalyan Ma Vi	Public	2	Ghanshyam Sharma	9846563856	janakalyansecondary2017@gmail.com	2062-07-06	2017-01-02	10	Secondary
6	390170002	Nawa Durga Basic School	Public	2	KESHAV RAJ MISHRA	9849499880	nawadurga@gmail.com	2056-02-10	2045-12-13	5	Primary
7	390170006	Jana Jagriti Basic School	Public	2	Ram Sharan Mahato	9827637633	janajagriti@gmail.com	2064-08-01	2057-07-21	3	Primary
8	390170007	Friendship Ebs	Private	2	Krishna Prasad Lamsal	9846881964	krishnalamsal170@gmail.com		2063-12-11	5	Primary
9	390170008	MAHIMA SECONDARY SCHOOL	Public	2	Bhawani Thapa	9846280460	mahimamavi2004@gmail.com	2064-02-14	2004-02-14	12	Higher Secondary
10	390170003	Chandra Jyoti Basic School	Public	3	Ratna Kumari Rimal	9848431715	chandrajyoti@gmail.com	2081-07-07	2043-03-09	3	Primary
11	390170004	Jana Jagriti Basic School	Public	3	him kala thapa rana	9846260051	janajagriti@gmail.com	2072-02-01	2044-09-11	3	Primary

12	390170005	Kalika Basic School	Public	3	Nira kumari Bhujel G.T.	9846764440	kalikaaabi1990@gmail.com	2062-02-29	2046-03-02	5	Primary
13	390180001	Matribhumi Ma. Vi.	Public	4	Sushil Chandra Neupane	9845770799	matribhumi019@gmail.com	2019-10-25	2027-01-09	12	Higher Secondary
14	390180002	Chitre Bhanjyang Garden Ebs	Private	4	Laxman Rana	9762746361	laxmanrana538@gmail.com	2066-04-08	2066-04-08	7	Lower Secondary
15	390180003	Jana Jagriti Ma .Vi.	Public	4	Pitambar Sigdel	9864899314	janajagriti.2017@gmail.com	2064-09-17	2017-09-17	10	Secondary
16	390180004	Bal Sudhar Basic School	Public	4	Kul Bahadur B.k.	9819198268	balsudhar045@gmail.com	2060-01-02	2045-09-09	5	Primary
17	390180005	Saraswati Basic School	Public	4	Asha Devi Rana Ale	9806728954	saraswati@gmail.com	2065-08-17	2032-09-07	5	Primary
18	390180006	Bal Jyoti Basic School	Public	4	So Maya Thapa	9805870741	shreebaljyotibasic@gmaill.com	2063-07-30	2046-02-17	5	Primary
19	390180007	Bal Suryodaya Basic School	Public	4	Purana Bahadur Budhathoki	9814145755	shreebalsuryodaybasicschool@gmail.com	2056-03-08	2053-09-15	5	Primary
20	390180008	Mana Basic School	Public	4	Khuma Rana	9806508204	shreemana799@gmail.com	2061-02-26	2052-02-26	5	Primary
21	390160003	Jana Kalyan Basic School	Public	5	Dasharath Mallah	9767019627	janakalyan@gmail.com	2067-11-19	2032-09-01	3	Primary
22	390160005	Shree Kalika Deurali ma.vi.	Public	5	Ram Narayan Lamsal	9846528500	kalikadeuralimavi@gmail.com	2062-08-15	2050-02-12	10	Secondary
23	390160006	Nawa Durga Basic School	Public	5	Kala sigdel lamsal.	9806601931	nawadurga@gmail.com		2052-01-07	3	Primary
24	390160010	Balikot Dharapani Basic School	Public	5	gitamaya basyal	9846367313	shreebalikotdharapani@gmail.com	2071-03-09	2049-03-09	4	Primary
25	390160011	Shukraraj Basic School	Public	5	Sunita Thapa	9846729474	shukraraj@gmail.com	2071-01-01	2046-02-28	3	Primary
26	390310001	Shree Pitambar Secondary School	Public	6	Shalikram Lamsal	9846262684	pitambarss2031@gmail.com	2063-08-13	2031-10-10	12	Higher Secondary
27	390310004	Deurali Basic School	Public	6	Tham NARAYAN Manandhar	9815963452	deuralischool2023@gmail.com	2061-09-01	2047-03-06	6	Lower Secondary

28	390310005	Gairakhola Basic School	Public	6	Kopila Devi Pradhan Manandhar	9866046290	gairakholabasicschool@gmail.com	2061-09-01	2047-03-06	5	Primary
29	390310007	Bhairab Kalika Basic School	Public	6	Manu Thapa	9816193752	manuthapa9816@gmail.com		2046-09-13	3	Primary
30	390070008	SHREE BHUMA MEMORIAL	Private	6	Puspa Lal Shrestha	9765615330	puspalalstha6@gmail.com	2066-02-28	2066-02-28	6	Primary
31	390310002	Chandi Kalika Basic School	Public	7	Yam Kumari Nepali Gotame	9825186560	chandikalikabasicschool2081@gmail.com	2068-03-05	2044-09-09	5	Primary
32	390310003	Siddha Basic School	Public	7	Rajkumar chhetri	9816153087	siddha@gmail.com		2045-07-06	3	Primary
33	390310006	Radha Krishna Basic School	Public	7	Chandra Bahadur Bhujel	9846466613	schoolradhakrishna649@gmail.com	2064-06-12	2046-03-19	8	Lower Secondary
34	390310009	Pokhari Bhanjyang Basic School	Public	7	Lil Bahadur Thapa	9766598640	pokharibhanjyangbs@gmail.com	2062-03-09	2020-03-09	8	Lower Secondary
35	390310010	Amala Bhanjyang Ma. Vi	Public	7	Dhrupa Thapa	9806789561	amalabhanjyangschool@gmail.com	2064-08-29	2021-09-17	10	Secondary

पालिका भित्रका विद्यालयको विद्यार्थी विवरण २०८१

School Year 2081															
Class		ECD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	All Total
S.N	SchoolName	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total
	Total	306	249	162	165	180	165	160	173	174	168	182	84	137	2305
1	Adharbhut Ma. Vi.	6	6	4	3	4	6	10	7	7	10	22	0	0	85
2	Amala Bhanjyang Ma. Vi	10	4	6	3	3	5	6	8	10	10	5	0	0	70
3	Bal Jyoti Basic School	11	7	8	5	7	5	0	0	0	0	0	0	0	43
4	Bal Sudhar Basic School	7	4	5	3	6	6	0	0	0	0	0	0	0	31
5	Bal Suryodaya Basic School	4	5	4	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	18
6	Balikot Dharapani Basic School	5	3	1	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	15
7	Bhairab Kalika Basic School	0	5	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
8	Calyx English Boarding School	0	19	6	10	3	9	2	0	0	0	0	0	0	49
9	Chandi Kalika Basic School	10	3	4	8	8	5	0	0	0	0	0	0	0	38
10	Chandra Jyoti Basic School	5	5	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
11	Chitre Bhanjyang Garden Ebs	11	41	13	10	7	7	9	0	0	0	0	0	0	98
12	Deurali Basic School	14	4	5	1	6	2	8	0	0	0	0	0	0	40
13	Friendship Ebs	58	31	14	12	24	0	0	0	0	0	0	0	0	139
14	Gairakhola Basic School	4	2	2	5	4	4	0	0	0	0	0	0	0	21
15	Jana Jagriti Basic School	6	5	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
16	Jana Jagriti Basic School	4	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10

17	Jana Jagriti Ma .Vi.	18	8	3	9	8	7	17	15	14	17	20	0	0	136
18	Jana Kalyan Basic School	2	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
19	Jana Kalyan Ma Vi	22	10	10	9	9	10	11	18	14	15	14	0	0	142
20	Kalika Basic School	2	3	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	13
21	MAHIMA SECONDARY SCHOOL	10	6	5	10	14	18	23	44	36	30	24	27	48	295
22	Mana Basic School	6	4	4	4	3	7	0	0	0	0	0	0	0	28
23	Matribhumi Ma. Vi.	6	4	0	6	3	7	18	16	21	18	27	8	16	150
24	Nawa Durga Basic School	0	11	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16
25	Nawa Durga Basic School	5	1	3	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	11
26	Pokhari Bhanjyang Basic School	6	4	5	5	8	7	4	4	7	0	0	0	0	50
27	Radha Krishna Basic School	6	5	3	2	11	5	9	1	6	0	0	0	0	48
28	Saraswati Basic School	17	7	3	4	3	6	0	0	0	0	0	0	0	40
29	Shree Bhoj Prakash Secondary School	11	8	7	5	6	11	10	8	17	13	19	10	16	141
30	SHREE BHUMA MEMORIAL	9	2	5	6	3	5	0	0	0	0	0	0	0	30
31	Shree Kalika Deurali ma.vi.	4	5	8	4	11	13	10	12	9	6	12	0	0	94
32	Shree Pitambar Secondary School	12	5	9	13	19	14	23	40	33	49	39	39	57	352
33	Shukraraj Basic School	8	5	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19
34	Siddha Basic School	0	7	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
35	Thanapati Basic School	7	6	4	3	3	2	0	0	0	0	0	0	0	25

पालिका भित्रका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक विवरण २०८१

हरिनास गाउँपालिका अन्तर्गतका सामुदायिक विद्यालयहरुमा नेपाल सरकारको तहगत स्वीकृत शिक्षक दरबन्दी विवरण २०८१ (स्थायी,राहत,करार र उ(अनुदान .वि.मा.

क्र.स.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	स्वीकृत दरबन्दी संख्या	प्राथमिक तह						आधारभू तह						माध्यमिक तह						उ.मा.वि	जम्मा				कैफियत
				स्थायी	राहत	करार	प्रथम	द्धितीय	तृतीय	स्थायी	राहत	करार	प्रथम	द्धितीय	तृतीय	स्थायी	राहत	करार	प्रथम	द्धितीय	तृतीय	अनुदान	स्थायी	राहत	करार	अनुदान	
१	मातृभुमी मा.वि.	हरिनास गा-.पा. ४-चित्रे	१६	४	०	१	०	०	४	३	०	१	०	०	३	३	१	१	०	०	३	२	१०	१	३	२	
२	पिताम्वर मा.वि.	हरिनास गा-.पा. ६,दग्दी	१८	६	०	०	०	१	५	४	०	१	०	१	३	५	०	०	०	०	५	२	१५	०	१	२	
३	महिमा मा.वि.	हरिनास गा-.पा. २,चिसापानी	१८	४	०	२	१	३	०	५	०	०	०	१	४	५	०	०	०	०	५	२	१४	०	२	२	
	महिमा मा.वि.	प्राविधिक धार	७	०		०	०	०	०	०	२		०	०	०	०	०	२	०	०	०	३	०	०	०	०	

४	भोजप्रकाश मा.वि.	हरिनास गा-.पा. १,सालडाँडा	१५	६	०	१	०	२	४	१	१	१	०	०	१	१	२	०	०	१	०	२	८	३	२	२	
५	आधारभूत मा.वि.	हरिनास गा-.पा. १,छेक्मा	७	७	०	०	०	१	६	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७	४	०	०	
६	जनकल्याण मा.वि.	हरिनास गा-.पा. २ ,प्यरसिंङ्ग	१२	६	१	१	०	१	५	२	१	१	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	८	२	२	०	
७	जनजागृति मा.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,गृहकोट	१२	५	०	२	०	२	३	२	१	१	०	०	२	०	१	०	०	०	०	०	७	२	३	०	
८	अमला भन्ज्याङ मा.वि.	हरिनास गा-.पा. ७,चाङ्गसिङ	१२	७	०	२	०	०	७	१	०	२	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	८	०	४	०	
९	कालिका देउराली मा.वि.	हरिनास गा-.पा. ५,कलव देउराली	११	८	०	२	०	१	७	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८	१	२	०	
१०	पोखरी भन्ज्याङ आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ७ ,कुटुम्सा	७	४	०	३	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	०	३	०	
११	राधाकृष्ण आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ७,साउने	८	३	१	४	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	१	४	०	

१२	देउराली आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ६,पोखरीछाप	५	३	२	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	२	०	०	
१३	गैराखोला आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ६,गैराखोला	३	२	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	०	०	
१४	चण्डीकालिका आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ७,बैदिछाप	४	३	०	१	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	१	०	
१५	सरस्वती आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,कुलिनखोला	३	२	०	१	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	१	०	
१६	मन आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,सिरौले	३	१	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	१	०	
१७	वाल सुधार आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,राम्चे	४	२	१	१	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	१	०	
१८	वालज्योती आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,करङ्गस्वारा	३	३	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	०	०	
१९	वालसुर्योदय आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ४,ढुङ्गेठाटी	३	२	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	०	०	
२०	कालिका आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ३,धुपडाँडा	३	२	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	०	०	
२१	नवदुर्गा आ.वि.	हरिनास गा-.पा. २,टारा	३	३	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	०	०	

२२	थानपती आ.वि.	हरिनास गा-.पा. १,खैरकोट	४	३	०	१	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	१	०	
२३	वलिकोट धारापानी	हरिनास गा-.पा. ५,बलिकोट	२	१	०	१	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	
२४	चन्द्रज्योती आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ३,चुइकुना	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
२५	जनजागृति आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ३,बुम्दी	२	२	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
२६	नवदुर्गा आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ५,बसन्डाँडा	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
२७	भैरव कालिका आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ६,पूर्कोट	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
२८	जनजागृती आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ३,छाक्रा	२	२	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
२९	सिद्ध आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ७,खत्रीथोक	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
३०	जनकल्याण आ.वि.	हरिनास गा-.पा. ५ ,कुरुम्फा	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	

३१	शुक्रराज आवि.	हरिनास गा-.पा. ५,गिजज्तिस	२	२	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	
	जम्मा		११९९	१०३	९	२४	१	१४	८८	१८	१०	७	०	२	१६	१४	४	३	०	१	१३	११	१३५	२१	३२	८	

शिक्षा शाखाको जनशक्ति विबरण

क्र.स.	कर्मचारी नाम	पद	तह	सम्पर्क नं.	कैफियत
१	राजिव सुवर्णकार	शिक्षा अधिकृत	अधिकृतस्तर सातौं	९८४६०५९५७२	
२	लक्ष्मी कार्की	सहायक शिक्षा अधिकृत	अधिकृतस्तर छैठौं	९८४६१४३७०२	

सन्दर्भ सामग्रीहरू

क) नेपालको संविधान,२०७२

ख) सोह्रौं आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन,२०७७

ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन,२०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना

छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति ,२०७६,शिक्षाको सोचपत्र ,२०७९

ज) स्थानीय तथा प्रदेशको तहको आवधिक योजना

झ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

ञ) स्थानीय तहको मध्यमकालिन खर्च संरचना

ट) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन,२०७८